

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A fiatalok elkövetők és reszocializációjuk
színházpedagógiai megoldásai**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/december/06

Nyilatkozat

A dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében, valamint a dolgozat szerzőjeként nyilatkozom, hogy megírása során, annak érdemi tartalmát illetően **nem használtam** mesterséges intelligenciát.

2024. december 06.

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS.....	4
I.1. A téma jelentősége, célkitűzések.....	4
I.2. A kutatás módszertana.....	5
II. A FIATALKORÚ KRIMINALITÁS RENDSZERSZEMLÉLETŰ MEGKÖZELÍTÉSE	6
II.1. Az individuális kockázati tényezők.....	6
II.2. Gyermekbántalmazás	7
II.3. A kötődési elmélet a kriminológia tükrében	8
II.4. A családi miliő kriminogén ártalmai	9
II.5. A hátrányos helyzet, mint rizikófaktor	10
III. A FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ ALAPVETŐ NORMÁK AZ ELKÖVETÉSTŐL A RESZOCIALIZÁCIÓIG	12
III.1. Büntetőjogi szabályok	12
III. 1.1. A Büntető Törvénykönyv szabályai.....	12
III. 1.2. Fiatalkorúak a büntetőeljárásban	13
III.2. Reszocializáció és reintegráció a magyar joggyakorlatban a nemzetközi elvárások fényében	14
III. 2.1. A reintegráció jelentősége.....	14
III. 2.2. A fiatalkorú elkövetők jogai és lehetőségei a nemzetközi dokumentumok alapján.....	15
IV. DRÁMA ÉS SZÍNHÁZ A REINTEGRÁCIÓBAN	21
IV.1. Egyes színházi megoldások és a (re)szocializáció kapcsolata	22
IV. 1.1. Shakespeares in the Courts	22
IV. 1.2. Az alkalmazott színház és a drámapedagógia.....	24
IV. 1.3. A társadalmi színház.....	25
IV. 1.4. Börtönszínház	26
IV. 1.5. Tanítási dráma	28
IV. 1.6. Moreno módszerének újragondolása	31
IV.2. Színházpedagógiai módszerek a Rákospalotai Javítóintézetben	33
IV. 2.1. Betekintés egy próbafolyamatba.....	33
IV. 2.2. A közös alkotás általi katarzisz: egy előadás története.....	34
IV. 2.3. A tapasztalatok értelmezése a projekt vezetőjével.....	35
V. ÖSSZEGZÉS	38
Forrás és irodalomjegyzék	39

I. Bevezetés

A fiatalkori bűnözés régóta kiemelt figyelmet kap mind a tudományos közeg és annak képviselői részéről, mind a mindenkori társadalom felől. Ennek oka egyrészt az lehet, hogy sokan nem értik magát a jelenséget, vagyis azt, hogy valaki miért követ el már nagyon hamar kisebb vagy nagyobb súlyú bűncselekményeket, miért „lép a bűn útjára” akkor, amikor másnak az ő korában teljesen mások a prioritásai. A legtöbben tehát először is megpróbálják, különböző módszerekkel feltárni az okokat, törekednek válaszokat kapni a kérdéseikre, hiszen ez a fajta ösztönös kíváncsiság az ember természetében benne rejlik. A téma kutatói, illetve a gyermek- és fiatalkorúakkal foglalkozó gyakorló jogászok, gyermekvédelemben dolgozók számára mindig a személyiségépítés és személyiségformálás, pontosabban a 18 év alatti elkövetők kialakuló személyiségének megváltoztatása, átformálása, a korábbi alapok átstrukturálása a legfontosabb. Számukra egyfajta alapelvnek számít, hogy a gyermeki sorsba való belehelyezkedés nem zárja ki a későbbi kegyetlenségek megítélését.¹ Kutatásom egyik legjelentősebb feladatának tekintem, hogy ezen állítás tartalmát objektív szempontok mentén részletes elemzés alá vonjam.

I.1. A téma jelentősége, célkitűzések

„Minél messzebbre nézel hátra, annál távolabbra látsz előre.”² Ezen idézet a tanulmányban több szempontból is központi helyet foglal el. Egyrészt azért tartom lényegesnek a fiatalkorú elkövetővé válás komplex okainak kutatását, mivel az ilyen munkák segítségével az igazságszolgáltatásban résztvevők az elkövetők megítélésében figyelembe tudják venni az ártalmas gyermekkori tapasztalatokat. (ACE: adverse childhood experiences.) Másrészt egy ország, egy jogrendszer, egy társadalom, s annak generációi is tapasztalatokra épülnek, s e felhalmozott tudás továbbadásával lehet építeni a jövőt. Ebből kifolyólag a tanulmány írásakor kiemelt célom alátámasztani, hogy mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás során érvényesülnie kellene az alábbi releváns és aktuális soroknak: „A gyermekek traumatizálásának pusztító következményei közvetlenül visszaütnek a társadalomra. Ez a tudás minden egyes embert érint, és ha eléggé elterjed, társadalmunk alapvető megváltozásához, főként az erőszakos eskalációjától való megszabaduláshoz kell vezetnie.”³

¹ Alice Miller: Kezdetben volt a nevelés, Pont Kiadó, Negyedik Kiadás, Budapest, 2016 (Eredeti: Frankfurt, 1983), 165. o.

² Winston Churchill

³ Alice Miller 2016: i. m. 10. o.

I.2. A kutatás módszertana

A tanulmány elején a büntetőjoghoz kötődő, különböző kriminológiai forrásokat vizsgáltam. Ennél a résznél elsődlegesen kriminálpszichológiai, valamint fejlődéslélektani szakirodalmakat alapul véve kísérletet teszek körülírni azokat az individuális, környezeti, társas és társadalmi okokat, melyek rendszerint jellemzik a fiatalok életét. Továbbá nélkülözhetetlen bemutatni azon jogszabályi rendelkezéseket, melyek a fiatalok igazságszolgáltatásának kereteit, céljait meghatározzák. Ezen felül a téma mélyebb megértése, plasztikusabb magyarázata megköveteli azt is, hogy ismertetésre kerüljenek azok a nemzetközi dokumentumok, melyek előírják a fiatalok kriminalitás szabályozásának korszerű, hatékony megvalósítását. Végül ezen ismeretanyagot figyelembe véve, szem előtt tartva a korábbi nemzedékek gyakorlatának tapasztalatait, összehasonlítva nemzetközi példával is, dolgozatomban különböző, Magyarországon is kipróbált színházpedagógiai megoldásokról írok. Ezen újító és szokatlan, ám annál hatékonyabb módszerek alkalmazásának célszerűsége, mint prevenció és reintegráció eszköze a fiatalok tekintetében álláspontom szerint kulcsfontosságú kérdés.

II. A fiataikorú kriminalitás rendszerszemléletű megközelítése

Ebben a fejezetben főleg olyan jogon túli tudományterületek eredményeit és következtetéseit fogom ismertetni, melyek magyarázatul szolgálhatnak a deviáns viselkedés kialakulására. A bűnözés oksági mechanizmusát a hagyományos felfogás szerint három elem alkotja. Közvetlenül kifejtve hatását a fiatal individuális jellemzői, hajlamai, késztetései, készségei és képességei, vagyis a fiatal személyiség szerkezete a maga pszichés adottságaival és életkori jellegzetességeivel, az elkövetőre közvetlenül ható mikrostrukturális társadalmi-környezeti tényezők, valamint a fiataikorú tettet közvetetten befolyásoló makrotársadalmi állapotok, változások.⁴

II.1. Az individuális kockázati tényezők

A fiataikori bűnözésben szerepet játszó kockázati tényezők közül megítélésem szerint a családnak, mint első szocializációs színtérnek van a legnagyobb hatása. Ugyanis bár az individuális tényezőknek is hangsúlyos szerep juthat, mégis ezeket egy harmonikus, kiegyensúlyozott családi légkör megfelelően tudná korrigálni, kordában tartani. Individuális tényezők azok a mentális, alkati jellegzetességek, veleszületett és örökölt vonások, amelyek hatására a gyermek, fiataikori bűnözővé válik. Létezik olyan személyiségjeggy, tulajdonság, amely rizikófaktornak tekinthető. Például a hiperaktivitás, figyelemzavar, nyugtalanság, amelyek előidézhetnek erőszakos viselkedést.⁵ Bármely lelki, pszichés probléma, illetve annak fel nem ismerése komoly negatív következményekkel járhat a fiatalok további jóllétét illetően: ADHD esetén például gyakran rossz magaviseletűnek bélyegzik és büntetik a gyermekeket, be nem azonosítva a figyelemhiányos hiperaktivitás zavart.⁶ Az előbbi tulajdonságok, melyeket egyetértve a Csemáné Várad Erika által leírtakkal, sokan sokszor címkeként használnak másokra, noha valóban kockázati tényezőknek számítanak, úgy gondolom, jelentős részüknek a kialakulása szintén a korai fejlődési ártalmaknak az eredménye. Mégis, ahogy azt Máté Gábor nagyszerűen megfogalmazta.: „Egyénenként ódzkodunk felelősséget vállalni a tetteinkért, a gyermekeink problémáiért, közösségként pedig a társadalom rengeteg hibájáért. A genetika- ez a semleges, érzelemmentes és személytelen tudomány- leveszi a vállunkról a terhet, és megszabadít a bűntudat baljós árnyaitól. Ha a genetika határozza meg a sorsunkat, akkor

⁴ Rosta Andrea: A fiataikori bűnözés kriminológiája és szociológiája, L'Harmattan Kiadó-Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2014. 185. o.

⁵ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok, Doktori Disszertáció. Budapest, 2012. 55-58. o. [Problémafelvetés, hipotézis, cél, hasznosíthatóság \(okri.hu\)](http://okri.hu) (Letöltés dátuma: 2024. 01. 28.)

⁶ Csemáné Várad Erika: A gyermek-és fiataikori bűnözés alapkérdései, különös tekintettel a serdülőkori pszichés sajátosságaira. In Farkas Ákos (szerk.): *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből*. Miskolc, 2013. (Doktori tanulmányok 3.) 5-12. o.

semmiért sem kell szemrehányást tennünk magunknak és másoknak. A genetikai magyarázatok minden vitorlából kifogják a szelet. Még csak a lehetősége sem merülhet fel annak, hogy felelősséget kellene vállalnunk, vagy büntudatot kellene éreznünk.”⁷

II.2. Gyermekbántalmazás

Ezek után említést kell tenni a gyermekbántalmazásról, mely az egyik, ha nem a legmarkánsabb oka lehet a kriminális személyiségzavar kialakulásának. E fogalom a WHO definíciója szerint a következőket jelenti: „a gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód), magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”⁸ Továbbá a legtöbb szociálpszichológiai forrás megkülönbözteti a bántalmazás fajtáit, melyek közül hangsúlyosan releváns a téma szempontjából az érzelmi bántalmazás, ami a gyermek lelkét bántalmazó magatartás, állandó szidalmazás, gúnyolás, ijesztegetés, bezárás, félelemben, bizonytalanságban tartás, szeretetmegvonás stb..⁹ Ennek célja többnyire a gyermek személyiségének „megütése”, megbántása, összetörése. A gyermekben igen mély, lassan vagy soha nem múló sérüléseket eredményez.¹⁰ E magatartásformát a hatályos jog is büntetendő cselekménynek nyilvánítja,¹¹ mivel e törvényi tényállás megvalósításával többek között a szülő vagy törvényes képviselő veszélyezteti a gyermek érzelmi fejlődését, amely a kiskorúnak az a joga, hogy érzelmileg kiegyensúlyozott felnőtté váljon. E körbe tartoznak azok a magatartások amelyek a kiskorút megfélemlítik, megalázzák.¹² Ráadásul e cselekmények pönalizálása a prevenció szempontjából is jelentős, hiszen az erőszakot és az agresszivitást a gyerekek ugyanúgy tanulják meg, mint más viselkedési módokat, azaz mások magatartását utánozzák. „Akitől pedig megvonták az érzelmi táplálékot, annak egyetlen segítsége az erőszak. A szeretetben megcsalt gyermeknek felnőttkorra már csak a gyűlölet marad.”¹³ Azt is érdemes megemlíteni ennél a résznél, hogy a bántalmazott gyermekek agyának mérete általában 7-8%-kal elmarad a

⁷ Máté Gábor: A sóvárgás démona/ Ismerd meg a függőségeidet Toronto, 2008, Alfred A. Knopf Canada. Hungarian edition Open Books, 2021. 275. o.

⁸ WHO (World Health Organization) [2016]: Child Maltreatment Fact Sheet. Geneva. [Child maltreatment \(who.int\)](https://www.who.int/publications-detail/child-maltreatment-fact-sheet) (Megtekintés dátuma: 2023. 06. 28.)

⁹ Szabóné Kármán Judit: Családgondozás-krízisprevenció, Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2004. 211.o.

¹⁰ Szabóné Kármán Judit 2004: i. m. 221. o.

¹¹ Btk. 208.§ (Kiskorú veszélyeztetése)

¹² Belovics Ervin (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész, Nyolcadik, hatályosított kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2022. 246. o.

¹³ Kisdi Erzsébet: Diákok jogi kézikönyve, Országos Bünmegelőzési Központ, Budapest, 2003. 70. o.

koruknak megfelelő átlagtól. A csökkenés érzékelhető az impulzuskontrollért felelős prefrontális kéregben: a corpus callosumban (kérgestestben), amely a két nagyagyféltekét összekötő és a működésüket integráló fehérállományból áll; továbbá a limbikus és az emocionális apparátus több régiójában, amelyeknek bizonyítottan szerepük van a függőségek kialakulásában is.¹⁴ Újabb neurológiai kutatások bebizonyították, hogy az élet korai szakaszában elszenvedett elhanyagolás és bántalmak a kötődési rendszer abnormális fejlődését okozhatják, továbbá a későbbi életben veszélyeztetik az interperszonális kapcsolatok örömét, valamint a szociális és kulturális elkötelezettségek kialakulását. Az agy jutalmazó folyamatai számára a normálistól eltérő ingerek – drogok, szex, agresszió, mások lekicsinylése – vonzóbbakká válhatnak és gyengül a normális kapcsolatok lehetséges felbomlásának a visszatartó ereje.¹⁵

II.3. A kötődési elmélet a kriminológia tükrében

Az tehát kétségtelen, hogy a gyermek fizikai, érzelmi, mentális, lelki bántalmazása, azonfelül, hogy büntetendő cselekmény, súlyos következményeket hagy a gyermek lelki állapotában, pszichikai működésében. Talán az egyik legmarkánsabb hatása abban mutatható ki, hogy az adott egyén hogyan tud kapcsolódni saját magához, a külvilághoz, illetve másokhoz. Az ezzel foglalkozó tudományos elméletek alapja John Bowlby angol pszichiáter anyagyermek kötődésre vonatkozó munkájához vezetnek vissza. Eszerint az emberi természetnek alapvető igénye van a bizalmas érzelmi kötelékek iránt, kezdve az újszülött kortól, egész felnőtt életünket végig kísérve. Ezek a kötelékek védelmet, vigaszt, biztonságot és támogatást nyújtanak.¹⁶ A kötődésteória fontos hozadéka a kötődési típusok meghatározása, melyek beazonosítása az ún. idegenhelyzet kísérletben történt meg, Mary Ainsworth és munkatársai nyomán. A főbb következtetések szerint a biztonságos kötődés a kötődési típusok normatív és ideális állapota, amennyiben ez tekinthető az adaptáció szempontjából legjobb viselkedési stratégiának a szeparáció keltette stressz szabályozására. Ezzel szemben a szorongó-elkerülő, a szorongó-ambivalens, illetve a dezorganizált kötődés esetén a kötődési viselkedés és az exploráció közötti egyensúly nem tud megfelelően kialakulni.¹⁷ A fiatalkorú elkövetőknél

¹⁴ M.D. De Bellis et al.: Developmental Traumatology Part I: Biological Stress Systems. (Fejlődési traumatológia. I. rész: Biológiai stresszrendszerek.) Biological Psychiatry, 45 (1999), 1271-1284.

¹⁵ C.A. Pedersen: Biological Aspects of Social bonding and the Roots of Human Violence. (A szociális kötődés biológiai aspektusai és az emberi erőszak gyökerei.) Anals of the New York Academy of Sciences, 1036 (2004. december), 106-127.

¹⁶ Hámosi Eszter: kötődésemélet régen és ma. Konceptiók, kutatás, módszerek és klinikai vonatkozások Bowlbytól napjainkig. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2018. 12. o. https://mersz.hu/dokumentum/m375krem_14/#m375krem_11 (Megtekintés dátuma: 2024.07.08.)

¹⁷ M. Main: Overview of the Field of Attachment. Journal of Consulting and Clinical Psychology 64, No. 2 (1996)

gyakran dezorganizált kötődési minta, főleg a korai traumák vagy szeparációs élmények hatására alakul ki. A bizonytalan kapcsolat fenntartásához a „túlélést” szolgáló, tehát gyermekkorban adaptív, de később maladaptív készségek és az érzelmi biztonság hiánya pszichológiai és/vagy szociális alkalmazkodási zavarokat okozhatnak.¹⁸ A kötődési nehézségek bűnözésre gyakorolt hatása egyfelől megfogalmazódik az anyahiány-és kötődésmélet koncepcióban. Bowlby maga is megfogalmazta, hogy „ az antiszociális hajlam és korai anyai depriváció között összefüggés van: mivel a kötődés egyben a későbbi személyes kapcsolatok mintázatait is meghatározza, annak sérülése akár bűnelkövetéshez is vezethet.”¹⁹

II.4. A családi miliő kriminogén ártalmai

A destruktív családi folyamatok annak ellenére nem változnak, hogy azok jelentős hatásait a bűnelkövetés alakulására már régóta több szakember is bebizonyította. Ezt támasztotta alá például a Popper Péter és munkatársai által, 60 bűncselekményt elkövetett, előzetes letartóztatásban lévő fiatakorúak komplex vizsgálatának eredményei. A családi anamnézis készítése során nyert adatokból megállapították, hogy az antiszociális személyiségzavar kialakulása szempontjából elsősorban nem az öröklött tényezőknek, hanem a családi környezet ártalmainak van specifikus jelentősége.²⁰ Ilyen specifikus kriminogén ártalomnak tekinthetjük a szülők társadalmi adaptációinak zavarait, különösen az alkoholizmust és kriminalitást, a nyíltan agresszív családi konfliktusokat és a brutális bánásmódot.²¹ A „született bűnöző” elméletet cáfolja meg György Júlia gyermek-és ideggyógyász szakorvos munkássága is, aki kriminálpszichológiai műveiben a következőkre hívja fel a figyelmet: „Sem a neurotikus megbetegedések, sem a perverziók, még kevésbé a bűnözés vagy egyéb jellemfejlődési zavarok nem öröklődnek át homológ átörökléssel. Sem a későbbi disszociális, sem a neurotikussá váló gyermek nem hoz magával valamely kész formát, még csírájában sem, sem pedig olyan fogyatékossgot, amely őt minden körülmények között arra determinálná, hogy az említett módokon eltorzuljon, illetve hibásan fejlődjen.”²² Ezekből következően is kijelenthető, hogy az antiszociális magatartás problémájára valamiféle szociális megoldást kellene keressünk.²³

¹⁸ Kriminológia és kriminálpolitika a jogállam szolgálatában. Tanulmányok Lévay Miklós tiszteletére. Rosta Andrea: A kötődésmélet kriminológiai vonatkozásai, különös tekintettel a fiatakorú bűnözésre. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 98. o.

¹⁹ Szabó Judit: Biológiai és pszichológiai bűnözés magyarázatok. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 78–109. o.

²⁰ Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 85. o.

²¹ Popper Péter 1970: i. m. 112. o.

²² György Júlia: A nehezen nevelhető gyermek, Ötödik, javított kiadás, Medicina könyvkiadó, Budapest, 1978. 19. o.

²³ Barbara Coloroso: Zaklatók, áldozatok, szemlélődők, az iskolai erőszak: Óvodától középiskoláig: hogyan szakíthatja meg a szülő és a pedagógus az erőszak körforgását?, Harmat Kiadó, Budapest, 2014. 68. o.

Mindezek alapján tehát inkább érdemes megvizsgálni azt a közeget, ahonnan a fiatalkorúak „megpróbálnak elmenekülni, sokszor a bűn útján keresztül”, egy reménytelibb, élhetőbb jövő esélye érdekében. A fiatalkorúak családi környezetét vizsgálva általánosan elterjedt vélekedés, hogy a nevelésükkel kapcsolatban két szélsőséges helyzetnek lehet jelentősége. Az egyik, amikor a túlterhelt, elegendő szabadidővel nem rendelkező szülők nem tudnak vagy nem kívánnak gyermekük problémáival foglalkozni, a másik amikor rendszeressé válnak az általában anyagi problémákra visszavezethető konfliktusok. Mindenképpen nagy szerepe van tehát a családnak, úgy az odafigyelés és nevelés, mint az anyagiak terén.²⁴

II.5. A hátrányos helyzet, mint rizikófaktor

A fentiekben ábrázolt tényezőkön túl feltétlenül ki kell emelni a hátrányos helyzetet, mint jelentős kockázati tényezőt. Az ebben élők társadalmi, gazdasági és kulturális hátrányban vannak és rendkívül szűkösek a szükséglet kielégítési lehetőségeik. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az ilyen társadalmi helyzetbe kényszerült családoknál gyakori az alkoholfogyasztás, mint téves megoldási eszköz. A mélyszegénység és a kitörési lehetőség kevés esélye nagy mértékben növelheti a bűnelkövető magatartás kialakulását.²⁵ Ezt igazolták Bolyky Orsolya és Sárík Eszter kutatásai is, akik 248 bűnügyi akta nyomozási és ügyészégi iratait, valamint bírósági ítéleteit tekintették át, melynek ügyeiben 321 fiatalkorú bűnelkövető szerepelt. Adataik alapján a fiatalkorú bűnelkövetők szocioökonómiai státusza rendkívül alacsony: a településtípus, a lakhatási viszonyok, a szülők munkavégzése és képzettsége szempontjából is. Az alacsony státusz nem önmagában jelentett veszélyeztető tényezőt, hanem elsődlegesen azért, hogy a terheltek az „otthon” folyamatos változékonyságával is szembe kellett néznie.²⁶ Egyik legfontosabb megállapításuk, hogy a fiatalkorú terheltek életének egyetlen „stabil” pontja van: az állandó változás. Számos tanulmány igazolja tehát azt, hogy az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők nagyobb része elhanyagoló környezetből és marginális társadalmi csoportból származik, ahol a szegénység és a munkanélküliség mindennapi és sokaknak elképzelhetetlen problémákat produkálnak.²⁷ A fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos vizsgálatok tehát azt mutatják hogy „hátrányos helyzetűként”, szegényként vagy szocializációs problémával

²⁴ Kőszegi Szilvia: Fiatalkorú bűnözők re-integrációs esélyei, *Gazdaságtudományok* 2013/7. szám, 7.o. http://epa.oszk.hu/02000/02065/00007/pdf/EPA02065_gazdetika_koszegi.pdf. (Letöltés dátuma:2024. 01. 28.)

²⁵ Kanyicsková Zsófia: Az oktatás reintegrációs szerepe a Budapesti Javítóintézetben. Szakdolgozat. Budapest, 2022. 13-14. o.

²⁶ Bolyky Orsolya - Sárík Eszter: Sorstalanság?! Erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatalkorúak- egy aktavizsgálat eredményei. 2023, 192. o. https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT60_2023/010_Bolyky-Sarik.pdf (Megtekintés dátuma:2024.02.18.)

²⁷ Kerecsi Klára: Változatlan helyzet-változó elvárások: a fiatalkorú bűnelkövetők zártintézeti nevelése, *Börtönügyi Szemle*, 2008/4. szám, 40-41. o. [EPA02705_bortonugyi_szemle_2008_4_033-042.pdf](http://epa.oszk.hu/02000/02065/00007/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2008_4_033-042.pdf) (Letöltés dátuma: 2024. 01. 28.)

küzdőkként említhető fiatalok számára nincs jövő, nincs elérhető cél. Ezeken túlmenően, oktatáskutató vizsgálatok egyértelműen jelzik hogy tanulói életutak korán ketté válnak sikeres iskolai pályafutással jellemezhető, illetve kudarcos iskolai pályafutással járó utakra. Az alacsony iskolai végzettség szükségszerűen gyenge munkaerőpiaci helyzetet és alacsonyabb foglalkozás szerkezeti pozíciót hoz magával. A társadalmi viszonyok reprodukciós folyamatában meghatározó szerepe van a családnak és az iskolának. A tömegoktatás elvére épülő általános iskolai rendszer a hátrányos helyzetűek esetében sem az erkölcsi értékeket közvetítő, átörökítő szerepének nem képes megfelelni, sem az egyéni képességek kibontakozásának alapjául nem szolgál.²⁸ További kutatások is egyértelműen megállapították, hogy az oktatásügy akarva-akaratlanul a társadalmi egyenlőtlenségeket erősíti fel. Az iskolarendszer szelektivitása, a tanulók közötti egyenlőtlenségek növekedése, a közoktatás hátránykezelési stratégiáinak kidolgozatlansága és ebből adódó iskolai lemorzsolódás hozzájárul a kriminalizálódáshoz.²⁹ Ezt a circulus vitiosust tehát azért is lehet, sőt kell aggasztónak aposztrofálni, mivel az a szociális háló, aminek a társadalom periferiáján élő családok segítése lenne a feladata, nem képes a funkcióját ellátni. A különféle ágazatok közötti egyeztetések formálisak, valós problémákat nem kezelnek, a protokollok különbözőek. Akkor rések vannak a hálón, hogy ezeken keresztül egész családok tűnnek el a problémáikkal együtt, sorsukra csak akkor derül fény, ha valami tragédia következik be. Prevenció és utánkövetés nincs, csupán tüneti problémakezelés.³⁰

²⁸ Kerecsi Klára 2008: i. m. 40. o.

²⁹ Hegedűs Judit - Fekete Márta: Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata, kezelésének lehetőségei, Budapest, 2014. 5. o.

³⁰ L. Ritók Nóra: Láthatatlan Magyarország, Tea Kiadó, Budapest, 2017. 20. o.

III. A fiatalokorra vonatkozó alapvető normák az elkövetéstől a reszocializációig

A különböző kriminológiai kutatások, illetve egyéb tudományágak legfontosabb eredményeinek bemutatása után nélkülözhetetlennek tartom megjeleníteni annak a büntetőjogi joganyagnak az elementáris szabályait, amelyek kijelölik a jogalkalmazók számára, hogy ki számít fiatalkorúnak, illetve, hogy maga a jogszabályi környezet milyen eszközöket tesz lehetővé a velük foglalkozó szakemberek számára.

III.1. Büntetőjogi szabályok

Ebben az alfejezetben alapvetően a gyermek-és fiatalokorra büntetőjogi felelősségre vonásának alapját képező két legfontosabb extern normatív aktusnak a tárgy szempontjából legmeghatározóbb rendelkezései kerülnek ábrázolásra. A hatályos jogszabályok a megtorló helyett a fiatalokorra nevelési céljának szellemiségét tükrözik, többek között annak köszönhetően, mivel már a múlt század első felében felismerték és elismerték a büntetőjogpolitikát alkotók azokat az empirikus tapasztalatokat, amelyeket más tudományterületek képviselői felfedeztek. Ugyanis a 20. század elején kiforródo kriminálpolitika a fiatalokorra növekvő számú büntetőjogi normaszegését e transzfer helyzetben lévő korosztály szociológiai és pszichés problémájaként kezelte, s mint ilyen, sokkal inkább nevelő jellegű intézkedésekkel, mint büntetőjogi büntetéssel kívánta befolyásolni. Ennek megfelelően a büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges céljának a nevelést tartotta, s ettől kezdve a fiatalokorra szankciórendszerében központi helyet foglaltak el a nevelő intézkedések.³¹

III. 1.1. A Büntető Törvénykönyv szabályai

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (továbbiakban Btk.) a fiatalokorra vonatkozó rendelkezések az Általános Részben, külön fejezetben (XI. fejezet) helyezkednek el, a kódex alkalmazását e fejezet eltéréseivel kell alkalmazni. Ez alapján fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.³² Gyermekkorú pedig az, aki a tizennegyedik életévét nem töltötte be, mely személy nem büntethető. Ezt az ellentmondást (pontosabban életkori átfedést) az oldja fel, hogy a törvény gyakorlatilag ketté veszi a gyermekkort, s az általánosan irányadó gyermekkorból (tizennégy év alatt) kiemel kilenc súlyosabb bűncselekmény elkövetőjét, ha a

³¹ Kerecsi Klára: Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalokorra büntető igazságszolgáltatási rendszerében ESÉLY 2007/3. 36.-42. o.

³² Btk. 105.§ (1) bekezdés

bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, és még nem töltötte be a 14. életévét, vele szemben lehetővé teszi a büntethetőséget.³³ A korábbi jogalkotási célokat megőrizve, a nemzetközi egyezményekben megállapított követelményekkel összhangban továbbra is a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.³⁴

III. 1.2. Fiatalkorúak a büntetőeljárásban

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban Be.) az eljárás hatálya címszó alatt *expressis verbis* rögzíti, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásnak azzal szemben van helye, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.³⁵ A Be. karakteresen jeleníti meg a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás célját,³⁶ amikor rögzíti, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt.³⁷ A fiatalkorú elleni büntetőeljárás törvényben meghatározott céljának kiterjesztése sokak szerint indokolt, hiszen így hangsúlyosabbá válik a fiatalkorú szükségleteinek figyelembevétele és a „más elbánás” nemzetközi dokumentumokban meghatározott követelménye.³⁸

³³ Btk. 16.§

³⁴ Btk. 106.§ (2) bekezdés

³⁵ Be. 678. § (1) bekezdés

³⁶ Mátyás Ferenc: Jogorvoslatok és külön eljárások az új Be.-ben.

<http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/jogorvoslatok-es-kulon-eljarasok-az-uj-be-ben>

(Megtekintés dátuma: 2024. 01. 28.)

³⁷ Be. 677. §

³⁸ Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai, Büntetőjogi szemle 2018/1.szám, 58. o.

[bjsz_201801_55-68_NagyNagyneGal.pdf \(ujbtk.hu\)](#) (Letöltés dátuma: 2024. 01. 28.)

III.2. Reszocializáció és reintegráció a magyar joggyakorlatban a nemzetközi elvárások fényében

III. 2.1. A reintegráció jelentősége

A következő dimenzió, amivel nagy valószínűséggel egy gyermek- illetve fiatalkorú találkozhat, ha kapcsolatba kerül elkövetőként a büntetőjoggal, az eljárás lefolytatása után azon intézményrendszer lesz, ami megpróbál neki segíteni megtanítani azokat a normakövető magatartásokat, illetve, cselekvési eszközrendszereket, amiknek elsajátítására korábban nem volt lehetősége. Az pedig, amint arra számos szerző rámutatott, mind a társadalom egészének működésében, mind az egyén életében kiemelkedő jelentőségű, hogy az adott társadalmi jogrendszer miként ítéli meg a gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményeket, hogyan reagál ezekre, milyen intézményrendszert épít ki a bűnmegelőzésre, illetve a bűnismétlés megakadályozására. Mind a nemzetközi egyezmények, mind az Európai Unió által kötelezően meghatározott minimum sztenderdek, mind az ezeket követő hazai jogszabályok különös figyelmet fordítanak a fiatalkorúak kezelésének speciális kérdéseire. Paradoxnak tűnhet, hogy ugyanaz a személy, aki ellen a büntetőeljárás folyik maga is segítségre szorulhat, sőt, hogy védelmét a társadalom éppen az ellene folyó igazságszolgáltatási folyamatban kell, hogy biztosítsa.³⁹ A részocializáció, valamint reintegráció során az adott módszerek fő jellemzője, amelyek elsősorban a javítóintézetek keretei között valósulnak meg, hogy a társadalomból kiszorult emberek közösségbe való visszajutásának segítése érvényesüljön.⁴⁰

³⁹Hatvani Erzsébet - Hegedűs Sándor - Oláh Péter - Zádorlaci Emília: A javítóintézeti utánkövetség módszertanának kidolgozása és modellezése. NEMZETI SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001 „A SZOCIÁLIS ÁGAZAT MÓDSZERTANI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZEREINEK MEGÚJÍTÁSA” C. KIEMELT PROJEKT. 2023. 7. o.

https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2023/09/15T_Javitointezeti-utankovetes.pdf

(Megtekintés dátuma: 2024. 09. 03.)

⁴⁰Ruzsonyi Péter A caritástól a fogvatartotti reintegrációig A javítás eszméjének evolúciója, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 110. o.

https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12597/web_PDF_Caritastol_fogvatartotti_reintegracioig.pdf?sequence=1 (Megtekintés dátuma: 2024. 09. 19.)

III. 2.2. A fiatalkorú elkövetők jogai és lehetőségei a nemzetközi dokumentumok alapján

Az elgondolás, hogy a 18 éven aluli elkövetőket a felnőttekétől eltérő szabályok, eljárás és kezelés alá vonják, először az Egyesült Államokban jelent meg, amely a XIX. század első harmadában bekövetkezett szemléletváltás következménye. Ennek lényege: a *parens patriae* doktrína jegyében az elhanyagolt, csavargó és bűnelkövető gyermekekkel és fiatalokkal való törődés nem kizárólag a családok, hanem a közösségek és az állam kötelessége is, továbbá a bűnelkövető fiatalok esetében nem megbüntetésük, hanem megmentésük, vagyis az újabb bűnelkövetés megelőzése a cél.⁴¹ Az alábbi elv mentén építették ki a fiatalkorúak bíróságának intézményét is, amely később a kontinensen, így hazánkban is meghonosodott. (Ezek működésére, sajátosságaira, valamint szabályozásukra jelen dolgozatban, terjedelmi korlátok miatt, nem fogok kitérni.) Ez a fajta újító szemlélet, illetve az ún. nevelési elv innentől kezdve számos, a fiatalkorúakkal foglalkozó nemzetközi dokumentum meghatározó sarokpontja lett. A rájuk és jogaikra vonatkozó nemzetközi szabályoknak két fő kategóriája különböztethető meg: az első csoportot az egyezmények alkotják, amelyek kötelező jogi érvényűek az azokat ratifikáló államokban. A nemzetközi szabályok másik kategóriáját a büntető igazságszolgáltatással foglalkozó- egyéb- emberi jogi dokumentumok jelentik: ezek lehetnek – többek között- nyilatkozatok, ajánlások, alapelvek, irányelvek, amelyek egyrészt kiegészítik az egyezményeket, másrészt, hasznos iránymutatásokat adnak azok érvényre juttatásához.⁴²

⁴¹ Csemáné Váradi Erika - Dr. Lévy Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból (BJK, 2002/1., 12-27. o.) 12. o. <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/2819992> (Megtekintés dátuma: 2024. 07. 10.)

⁴² Dallosné Farkas Edina: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban- a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében, Nyíregyháza, 2017, 1. o. <https://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalkorú%20terheltek%20a%20büntetőeljárásban.pdf> (Megtekintés dátuma: 2024.08.27.)

III. 2.2.i. ENSZ Gyermekjogi Egyezmény

Az első és legfontosabb megemlíthető dokumentum, amelyet talán a legtöbb ember ismer a gyermekek jogaival kapcsolatban, benne a büntetőjoggal kapcsolatba került fiatalokkal, az a New Yorkban, 1989. november 20-án elfogadott ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, mely 1991-től képezi a magyar joganyag részét, alkalmazása tehát kötelező. Megjegyzendő, hogy a gyermekek jogait taxatív felsoroló egyezményhez a világon minden egyes állam csatlakozott kivéve az Egyesült Államokat. A fiatakorúak büntetőjoga szempontjából az Egyezmény 37., valamint 40. cikke bír kiemelkedő relevanciával. A 40. cikkben körvonalazódik az az elvárás, miszerint a részes államoknak gondoskodniuk kell a fiatakorú bűnelkövetők helyes irányba tereléséről, a társadalomba való beillesztéséről, személyiségének fejlesztéséről, egyszóval a nevelésről. Ennek tükrében előírja, hogy bűncselekmény elkövetésével vádolt, gyanúsított vagy abban bűnösnek talált gyermeknek olyan bánásmódot kell biztosítani, amely „előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.”⁴³ E kötelezően teljesítendő elvárások ellenőrzésére létrehozták a Gyermekek Jogainak Bizottságát.⁴⁴ A Bizottság 2014-ben kiadott jelentése olyan jellegű aggályokat tartalmazott Magyarországot illetően, melyek 1998 óta mind a mai napig nem kerültek kiküszöbölésre, s egyben ezen észrevételek indokolják a téma aktualitását, hiszen amíg ezen minimum követelmények nem érvényesülnek a gyakorlatban, addig a fiatakorú bűnelkövetés visszaszorítása, valamint a rekriminalizálódás elkerülése megvalósíthatatlan feladatnak látszik. Az említett jelentésben többek között az alábbi problémák lettek megfogalmazva: a fiatakorúak bíróságának felfüggesztése, ügyeiknek az általános hatáskörű bíróságok elé utalása, számukra pszichológusok hiánya, a gyermekek társadalomba történő reintegrációját segítő intézkedések hiánya.⁴⁵ Ezen hibák megfelelő korrigálására a Bizottság hat követelményt fogalmazott meg Magyarország számára, melyek közül a korábban írtakra is figyelemmel, a legrelevánsabbak, egyben megítélésem szerint legcélravezetőbbek az alábbiak: 1. Állítsák vissza a fiatakorúakkal kapcsolatos külön képzésben részesített bírák vezetésével működő bíróságokat. 2. Növeljék az elérhető pszichológusok számát a törvénnyel összeütközésbe került gyermekek számára,

⁴³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, 40. cikk (1) bek.

⁴⁴ Vaskuti András: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásában, doktori értekezés, Budapest, 2016. 85. o.

⁴⁵ Varga József: A fiatakorúak büntetőjogának hazai gyakorlata a nemzetközi elvárások tükrében, Budapest, 2021. 11. o.

valamint - tekintettel a gyermek egyéni igényeire - biztosítsák megfelelően a társadalomba történő visszailleszkedést szolgáló intézkedéseket.⁴⁶ Csatlakozva azon álláspontokhoz, melyek szerint a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hazai rendszere számos ponton a mai napig ellentétes az Egyezményvel⁴⁷, megítélésem szerint is az áthidalhatatlannak tűnő rendszerszintű problémák megoldását az segítené elő, ha miután kellő értő figyelmet szentelünk a témának, akárcsak a gyerekeknek, jobban meg lehetne érteni ezen speciális elkövetői csoport különleges szükségleteit, amelyeket figyelembe kell venni a büntetőeljárás során, illetve azt követően a reintegrációs folyamat alatt. Ezen bonyolult és érzékeny feladat végrehajtása azonban magától értetődően nem nyugodhat kizárólag a jogászok vállán. Éppen ezért lenne elkerülhetetlen, hogy a szakmák közötti együttműködés intézményesített formája bevezetésre kerüljön. Szükség van olyan megoldások alkalmazására, amelyek lehetővé tennék, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatba kerülő foglalkozások képviselői kellő, a gyermekek speciális igényeivel tisztában levő szakmai felkészültséggel rendelkezzenek. Ehhez járulhatna hozzá az olyan általánosan végezhető, akár államilag támogatott képzések megszervezése, amelyeken a jogászok különböző speciális kurzusokat, például fejlődéslelektant, traumatudatos-szemléletmódot sajátíthatnának el. Ugyanez a másik irányba működtetve pedig úgy nézne ki, hogy a gyermekvédelmi ellátórendszerben dolgozó szakembereket a gyermekek jogaira, alapvető jogi ismeretekre oktatnák, (amelyet később ők maguk továbbadhatnának az érintetteknek, vagyis a gyerekeknek, egyfajta általános jogtudatosságot biztosítva számukra.)

⁴⁶ United Nations, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/HUN/CO/3-5 [CRC/C/HUN/CO/3-5 \(undocs.org\)](https://undocs.org/CRC/C/HUN/CO/3-5) (Letöltés dátuma: 2024. 01. 28.)

⁴⁷ Vaskuti András 2016: i. m. 90. o.

III.2.2.ii. Riyadi Irányelvek

A Riyadi Irányelveket az ENSZ Közgyűlés 1990. december 14. fogadta el. Ezen irányelvek a fiatakorúak bűnözővé válásának megelőzése érdekében fogalmaznak meg ajánlásokat. A dokumentum középpontjában a szocializáció folyamata helyezkedik el. Az irányelvek a szocializációs folyamat legfontosabb elemeiként a családot, a nevelést, az oktatást, valamint a közösséget emelik ki.⁴⁸ Az irányelv szellemiségét, célkitűzéseit egyértelműen áthatják a dolgozat első részében már ismertetett azon kriminológiai, empirikus tapasztalatokkal is alátámasztott megállapítások, amelyek alapján az elkövetett bűntett mögött rejlő okokat is figyelembe véve, elsősorban nem a megtorló igazságszolgáltatást helyezik előtérbe a fiatakorúak esetében, hanem a tetтарыныы (neoklasszikus vagy „jog és rend” megközelítés) és a reszocializációs felelősségi modell (treatment vagy jóléti modell) elemeit vegyítik, hogy megtalálják a megfelelő arányt a fiatal életkorából adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között.⁴⁹ Kiemelendő, hogy a dokumentum 61-65. pontjai ajánlásokat tartalmaznak az igazságszolgáltatásban működő szervek és szakemberek részére az információcsere, az együttműködés, és a különböző tapasztalatok egymással való megosztása céljából.⁵⁰ Ezen cél megvalósítása a tagállamokban mindenhol eltérő módon és eltérő mértékben valósul meg. Ráadásul a valódi gyermekvédelem nem csupán a gyermek elkövetők, hanem a gyermekáldozatok védelmét is jelentené.⁵¹ Ugyanis ahogy arra már a 20. század elején is rávilágítottak, a bűnözés megelőzése a nevelők, a mentálhigiénés intézmények, végső soron pedig az egész társadalom feladata. Hazánkban az elsők között lett rögzítve⁵², hogy a bűnöző gyermekek és fiatalok esetében nem a megtorlás a helyes reakció az általuk elkövetett bűnre, hanem átnevelésük, gyógykezelésük, gyógynevelésük érheti el a kívánt célt. Gyermekvédelmi, pedagógiai szervek feladata az átnevelés, helyes útra térítés. Sajnos kijelenthető, hogy a több mint egy évszázada megfogalmazott feladatot mind a mai napig nem sikerült teljesíteni, sőt a gyermekvédelmi alap-illetve szakellátásba kerülők helyzete napjainkra egyre kilátástalanabbá válik.

⁴⁸ Varga József 2021: i. m. 15. o.

⁴⁹ Kerezi Klára 2008: i. m. 33. o.

⁵⁰ Csúri András: A fiatal felnőttkor mint büntetőjogilag releváns életszakasz, Szeged, 2008, 123.o. https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1161/1/Csuri_Andras_Ertekezes.pdf (Megtekintés dátuma: 2024. 09. 14.)

⁵¹ Vaskuti András: A fiatal korúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései, OKRI Szemle 2011/13. 172.o. https://www.okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/013_vaskuti.pdf (Megtekintés dátuma: 2024.08.12.)

⁵² többek között György Júlia munkásságának köszönhetően

III.2.2.iii. Az Európa Tanács ajánlásai a fiatalkorúak tekintetében

Az ENSZ tevékenységével párhuzamosan, már a XX. század végétől az Európa Tanács is figyelemmel kíséri a tagállamok kriminálpolitikájának és törvényhozásának alakulását a fiatalkorúak felelősségre vonásának területén. Ennek eredményeként „számos vonatkozó ajánlás mellett, konkrétan a fiatalkorúak helyzetére tesz javaslatot az Európa Tanács Rec (1987) 20. számú ajánlása, amely támogatja a fiatalkorúakra vonatkozó liberális kriminálpolitikai ajánlásokat és ellenezi a szabadságvesztés kiterjesztésére irányuló törekvéseket.”⁵³ Ezt az irányvonalat követi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2000) 20. számú ajánlása (A korai pszicho-szociális beavatkozás szerepe a bűnelkövetésben), valamint a Rec (2003) 20. számú ajánlás (a továbbiakban: Ajánlás) a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről, ez utóbbi lépett az 1987-es dokumentum helyére. Az Ajánlás 25 pontban foglalja össze az irányadó elveket, melyek közül a „fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatásnak és a fiatalkori bűnözéssel kapcsolatos intézkedéseknek” elsősorban a következő célokra kell irányulniuk:

- megelőzni a bűnelkövetést és az ismételt bűnelkövetést;
- reszocializálni és reintegrálni az elkövetőket, és
- megjeleníteni az áldozatok szükségleteit és érdekeit.⁵⁴

A fent említett célkitűzések közül az első kettőnek érdemes a téma szempontjából nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Kezdve a bűnismétlés megelőzésével, Vókó Györgyöt idézve: *„A nevelés - mint a társadalomba való visszahelyezés és a bűnismétlés esélye csökkentésének eszköze - tudatos, tervszerű tevékenység, amelynek általános célján túl feladata, hogy egyénileg alakítsa helyes irányba a személyiség antiszociális irányultságát, megváltoztassa a magatartás hibás motivációját, indítékrendszerét.”*⁵⁵ Ezt kiegészítve, reszocializáción a korábban kialakult, szubkultúrákra jellemző személyiségi vonások korrekcióját értjük. A reszocializáció két alapfeltétele közül az egyik a külső: a szociális környezet olyan szerkezete, amely magába foglalja a társadalom által elfogadott viselkedési és erkölcsi mintákat, a korábbihoz viszonyítva alternatív, vonzó értékrend elemeit, a kívánt irányú változások megerősítését.

⁵³ Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt, doktori értekezés, Budapest, 2008. 22. o.

⁵⁴ Kovács Krisztina: Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése, Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően. Jog- és Politikatudományi folyóirat 2013/2.szám 8. o.

⁵⁵ Kanyicsková Zsófia 2022: i. m. 6. o.

A másik alapfeltétel a belső: az egyén hajlandósága a kialakult életrend megváltoztatására, új életcélok megfogalmazása, kellően szilárd szociális motiváció.⁵⁶ Ezen módszerek alkalmazásakor tehát szem előtt kell tartani, hogy ha a reszocializáció során a zárt intézet nem képes megteremteni a kriminális környezettől való elszakadás képességének belső, személyi feltételeit, akkor igen nagy valószínűséggel lehet majd számolni a későbbi bűnismétléssel. Ezért a szabadságvesztés alatti, vagyis a prizonizációval összefüggő kockázati tényezők szintén fontos szerepet játszanak a reszocializációs gyakorlatok sikerességében. A szabadságvesztés, illetve javítóintézeti nevelés ideje alatti rehabilitációval nem érhet véget a reszocializációs folyamat, az elkövetőket reintegrálni is szükséges a társadalomba.⁵⁷

⁵⁶ Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben, Börtönügyi Szemle, 2007/3. szám, BVOP, Budapest, 28. o.

⁵⁷ Kovács Krisztina 2013: i. m. 12. o.

IV. Dráma és színház a reintegrációban

A tanulmány utolsó fejezetében olyan alternatív, főként színházi, illetve drámás eszközöket magában foglaló megoldások széles tárháza kerül középpontba, melyeket különböző helyzetben lévő elítélt fiatalokkal végeztek.

Sokakban kérdésként merülhet fel, hogy miképp kapcsolódhatnak az ilyen színházi projektek a büntetőjoghoz, illetve, ha ezen túl is lépünk, hogy mi haszna lehet akár a (fiatalkori) bűnelkövetés megakadályozásában, a rekriminalizálódás visszaszorításában? Elöljáróban mindenképp szükséges leszögezni, hogy az évek során számos hazai és nemzetközi kutatás is megerősítette azt a teóriát, mely szerint az étellel való elégedettséghez és az autonóm növekedéshez hozzájáruló pozitív érzelmek és reziliencia⁵⁸ erősítése a javítóintézetekben nagyban segítheti a későbbi társadalomba való visszailleszkedést a személyes növekedésre való beállítódáson keresztül.⁵⁹ Masten és kutatócsoportjának meghatározása szerint a reziliencia a kockázat és a megpróbáltatások dacára sikeres alkalmazkodás folyamatát jelenti, amely akkor kerül leginkább veszélybe, ha az alapvető emberi alkalmazkodás (kötődés, önszabályozó rendszereinek működése, én hatékonysága, a család rendszerének működése, a tágabb közösség szerveződése) sikere válik rizikóssá.⁶⁰ Ezen képességek pedig a fiatalkorú elkövetőknél (is), amint azt láthattuk, valamilyen formában sérült az elsődleges, illetve másodlagos szocializáció során. S ez hogyan köthető a színházi megoldásokhoz? Ahogy az a legelső fejezetben írtak alapján általában megállapítható: a rossz élettörténetek mozzanatai kiváltják a fiatal társadalmi szembenállását, a felnőttekkel szembeni támadó, elutasító magatartását. A fiatalkorúak oppozíciós magatartását olyan jelként lehet értelmezni, mint amellyel inadekvát módon keresik a hátrányos helyzetből kivezető menekülési útvonalakat. A színház többek között a reziliencia növelésével, egy alternatív, adaptálható és társadalmilag akceptált, immár megoldási, s nem menekülési útvonalat kínálva, segítheti a szocializációt, az egyéni függőségeket és önsorsrontó tendenciákat időlegesen felfüggeszteni, és a másik iránti szolidaritást támogatni.⁶¹

⁵⁸A Nemzetközi Reziliencia Projekt definíciója szerint olyan emberi képességet kell reziliencia alatt érteni, amely lehetővé teszi a személynek, a csoportnak vagy a közösségnek, hogy megelőzze, csökkentse vagy legyőzze a különféle megpróbáltatások károsító hatásait.

⁵⁹Pusztai Bettina - Urszán Lara - Kiss Paszkál: Javítóintézeti reintegráció: hogyan tudunk az elkövetőn segíteni? KRE BTK Pszichológiai Intézet (Kézirat) Budapest, 2024. 1. o.

⁶⁰Ann A. Masten - Jennifer L. Power: A Resilience Framework for Research, Policy, and Practice. In: Resilience and Vulnerability, Adaptation in the Context of Childhood Adversities, Cambridge University, 2003

⁶¹Di Blasio Barbara: Börtönszínház/ Reflexiók. Budapest, Kijárat kiadó. 2014. 16. o.

IV.1. Egyes színházi megoldások és a (re)szocializáció kapcsolata

A következőkben olyan, a hagyományos színházi világ keretrendszerétől eltérő mozgalmakat, nevelési metódusokat fogok bemutatni, amelyek közös jellemzője, hogy alapvetően az összes megoldásban megjelennek ugyan színházspecifikus módszerek, helyzetek, eljárások, viszont mindegyik más és más módon használja fel azokat saját céljaik elérésére, melyek többnyire összefüggenek a közösségi interakciók általi szerepfelfogások újrakreálásában, illetve a korábbi szituációk újra/átértelmezésében.

IV. 1.1. Shakespeares in the Courts

Az előző fejezetben már érintőlegesen említett, a fiatalkorúak ügyeivel kapcsolatban követendő „más elbánás”-t biztosító rendszer először tehát az Egyesült Államokban jött létre, 1899-ben Illinois államban, melynek lényege: a fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatásának elsősorban az adott elkövető érdekét kell szolgálnia és ez akkor valósul meg, ha a büntetőjogi reakció alapvetően a fiatalkorú személyi körülményeihez igazodó, a nevelését, (re)szocializációját szolgáló beavatkozás.⁶² Vagyis a fiatalkorúak esetében, éppen az életkori sajátosságaikból kifolyólag, olyan pedagógiai, terápiás nevelő eszközrendszerek, metódusok kidolgozása szükséges, melyek figyelembe veszik ezen korcsoportú elkövetők sérülékeny, kiszolgáltatott helyzetét, s egyben a büntetőjogi igényt is megvalósítva próbálnak hatással lenni irányukba, s általuk a környezetükre is. Ezzel szoros korrelációt mutat a „parens patrie” doktrínára épült fiatalkorúak bírósága, melynek fő jellemzője, a korábban leírtakon túl, hogy: *„az államnak, közösségnek joga van a gyermeknevelésre érdemtelen vagy képtelen szülők helyett az elhanyagolt, veszélyeztetett gyermekek érdekében a gyermekről való gondoskodásra, nevelésükre, az ezeket szolgáló beavatkozásokra; az államnak joga van megvédeni a gyermekeket a nem megfelelő neveléssel szemben.”*⁶³ Ezen elv szellemében tudtak kibontakozni olyan, nem feltétlenül csak színházi megoldásokat követő, többségében fakultatív, az addigi konvencionális kereteken túllépő reintegrációs programok, melyek egy újfajta, az elkövetőkre kiemelt figyelmet fordító, speciális szakértelmet igénylő látásmódot dolgoztak ki. Ennek egyik kiemelkedő példája a Berkshire Megyei Fiatalkorúak Bíróságának egy innovatív, reszocializációs szándékú intézkedése a „Shakespeare in the Courts” elnevezésű program. E hatékony és cselekvés-orientált kezdeményezés célja többek között egy, a hagyományos büntető intézkedésekkel szembeni alternatíva biztosítása a fiatalkorú bűnelkövetők és az e téren

⁶² Lévay Miklós: A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban. In Virág György (szerk.): OKRI Szemle. 1. kötet. Budapest, 2009. 149. o.

⁶³ Lévay 2009: i. m. 151. o.

támogatásra szorulóknak számára.⁶⁴ A kezdeményezés lényege, melyet Paul Perachi egykori büntetőbíró ötlete nyomán 2001-ben hoztak létre, hogy az ebben résztvevő fiatalok bünelkövetőket a Berkshire Megyei Fiatalok Bírósága egy hathetes, heti négy alkalmas intenzív színjátszótanfolyamra kötelezi. Az ítélembíró a program végén elmegy megnézni az adott előadást és kiállít egy igazolást, hogy a fiatal teljesítette a kiszabott "kötelességét". A folyamat menete az alábbiak szerint épül fel: első lépésként sorról sorra megvizsgálják, hogy mit is mond Shakespeare, ezzel pedig az az elérni kívánt cél, hogy érzékeljék a szavak által kiváltott reakciókat, s ily módon felfedezzék a karaktert. Amikor a folyamat végén, az előadás során kilépnek a színpadra, felfedezik, hogy mennyire képesek bízni önmagukban. A lelkes törekvés a sikerre fokozatosan felülkerekedik bennük.⁶⁵ Ennek a speciális intézkedésnek a lényege tehát abban ragadható meg, hogy célja nem az, hogy minden áron megjavítsa a résztvevőket, hanem hogy a folyamat során megtapasztalt külső visszajelzések, a számukra megszokottól eltérő bánásmód, valamint a végbemenő belső fejlődés felülírhatja azokat a negatív viselkedési mintákat, megküzdési módokat, amelyeket eddig ismertek, s ezáltal képesek lehetnek megváltozni. Vagyis a próbafolyamatok alatt nem feltétlen Shakespeare-t vagy a műveit szeretik meg, hanem elkezdik elfogadni saját magukat, a változás bennük történik meg, és ezután már nem kerülnek olyan gyakran bajba, mint előtte, vagyis a módszer elérte a bűnismétlés elkerülésének a célját és talán még többet is. Kevin Coleman szavait idézve, aki a programban drámatanár és rendező, ez a fajta új élmény „*eső a sivatagukban*”.⁶⁶

⁶⁴ Shakespeares & Company: Shakespeares in the Courts [Shakespeare in the Courts - Shakespeare & Company](#) (Megtekintés dátuma: 2023. 04. 08.)

⁶⁵ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart: Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban: 5. Rész: 20. Fejezet: Megtalálni a hangunkat: közösségi ritmusok és a színház. Ursus Libris. 2020. 367.-368.o.

⁶⁶ Trauma Research Foundation: In Conversation with Licia Sky – an Interview with Kevin Coleman, Shakespeare in the Courts [In Conversation with Licia Sky - an Interview with Kevin Coleman, Shakespeare in the Courts - Trauma Research Foundation](#) (Megtekintés dátuma: 2023. 04. 10.)

IV. 1.2. Az alkalmazott színház és a drámapedagógia

Elsőként megemlíthető az alkalmazott dráma vagy alkalmazott színház, amely egy olyan ernyőfogalom, ami lefedi mindazokat a drámás megközelítéseket, amelyek a színház és a dráma módszereit a társadalmi beavatkozás eszközeiként használják. Helen Nicholson műfajmeghatározása alapján az alkalmazott dráma/színház többnyire nem színházépületekben zajlik, olyan résztvevők bevonásával, akik nem képzett színészek.⁶⁷ Az alkalmazott jelző arra utal, hogy a színházi módszerek ezekben az esetekben nem a közönségnek szóló előadást szolgálják, hanem a tanulásnak és a tapasztalatszerzésnek válnak eszközévé, módszerévé.⁶⁸ A tanulás alatt pedig jelen esetben nem a hagyományos iskolai oktatás során elsajátítandó tudást kell érteni, hanem elsősorban azoknak a szociális készségeknek, képességeknek a megszerzéséről van szó, amelyeket legtöbbször az elítéltek eddigi életük során nem tudtak kellőképpen elsajátítani, egyfelől életkorukból adódóan, de leginkább a környezeti ártalmak, családi és/vagy társas kapcsolódási hiányosságai okán. Amint azt kriminológiai kutatási eredmények is bizonyítják, az egyén magatartására a szociális képességek hatása nagyon jelentős, sőt: ezek fejletlensége esetén nagy valószínűséggel fordul elő és rögzül destruktív irányba a viselkedés.

Ezek a képességek a következők:

- a morális anticipáció képessége
- az erkölcsi ítélőképesség
- a normakövetés képessége
- a mások érdekeinek figyelembevételére való képesség
- az együttműködés képessége⁶⁹

Mindebből az következik, hogy ezen képességek fejlesztésére, begyakorlására olyan oktatási-nevelési helyzeteket kell teremteni, melyekben a növendékeknek lehetőségük nyílik arra, hogy élményszerű formákban találkozzanak (nehéz) döntési helyzetekkel, életkori sajátosságaiknak megfelelő témákat elemezzenek és vitassanak meg, teret adva az alkalmazási lehetőségek kipróbálására is.⁷⁰ Továbbá a közös, kreatív tanulás folyamata lehetővé teszi, hogy a résztvevők változatos módon és különböző formákban fejezzék ki magukat.

⁶⁷ Nicholson - Helen 2005: Applied drama. The gift of theatre. DOI:10.5860/choice.43-5200 (Megtekintés dátuma: 2024. 07. 06.)

⁶⁸ Bethlenfalvy Ádám - Cziboly Ádám - Ninna Möner: A nők elleni erőszak drámapedagógiai megközelítésben Tanári Kézikönyv, Insite Drama Nonprofit Kft 2022. 46.o.

⁶⁹ Bábosik István: A nevelés elmélete és gyakorlata. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 1999. 104. o.

⁷⁰ Kaposi László (szerk.): Dramatikus módszerek a bűnmegelőzés szolgálatában. foglalkozásvázlatok, beszámoló riport, tanulmányok. Országos Bűnmegelőzési Központ Magyar Drámapedagógiai Társaság. Budapest, 2004. 15. o.

A drámapedagógiában, hasonlóan az alkalmazott színházhoz, a résztvevők emberi dilemmákkal küzdenek meg és összetett témákat dolgoznak fel. A hangsúly a cselekvő tanuláson van, vagyis a szituációt különböző nézőpontokból, szerepbe lépve vizsgálják a résztvevők. A szerep lehetővé teszi, hogy a növendékek különböző viszonyulásokat alakítsanak ki az adott kérdéshez, a fikció különböző szintjein.⁷¹

IV. 1.3. A társadalmi színház

A színházi módszerek közül talán az egyik legelterjedtebb és legsokoldalúbb irányzatot az úgynevezett társadalmi színház képezi, melynek számos alkalmazási területe, különböző közösségekben újra- és újra gondolt céljai születtek megalkotása óta. Ross Kid használta a fogalmat először 1970-ben, akinél a társadalmi színház „olyan színházi folyamat, amelynek során egy adott közösség azonosítja a számára nehézséget jelentő ügyeket, elemzi az adott helyzet körülményeit és kialakulásának okait, azonosítja a változásra alkalmas pontokat, és megnézi, hogyan viheti végbe a változást.”⁷² Benne az elmélet, a gyakorlat és a történetiség találkozásából jön létre az az emancipatorikus folyamat, amelynek keretében az emberek magatartása formálható. A színház az emberi létezés realitása, és a művészeti kifejezés alapjait a problémákkal terhes mindennapok adják.⁷³ Céljuk, hogy a társadalom hagyományosan kirekesztett, marginalizált vagy alávetett szereplőinek cselekvési erejét növeljék. A résztvevők meglévő tudásaira épít, azokat használja az új tudás létrehozására.⁷⁴ Egyértelműnek tűnik tehát, hogy a módszer alkalmazásában a fiatalok, sőt a felnőttkorú elkövetők reszocializációja tekintetében is óriási potenciál mutatkozik, hiszen itt nemcsak a megjelentetett drámák, történetek szólnak a marginalizálódott tömegekről, hanem az alkotók és szereplők is sokszor hátrányos helyzetű csoportokból kerülnek ki. A téma szempontjából azért is lehet kiemelt jelentőségű, mivel a próbák során eljátszott cselekmények talaja sokszor a benne szereplők életeinek performansza.

⁷¹ Bethlenfalvy – Cziboly - Mörner 2022: i. m. 54. o.

⁷² Tim Prentki And Jan Selman :Popular Theatre in Political Culture: Britain and Canada In Focus. Bristol: Intellect Books, 2000; pp. 203.

⁷³ Di Blasio 2014: i. m. 31. o.

⁷⁴ Diane Conrad: A „veszélyeztetettség” fiatalok tapasztalatai: a társadalmi színház, mint participatív és performatív kutatási módszer 68. o. https://epa.oszk.hu/03100/03124/00082/pdf/EPA03124_dpm_2015_3.pdf (Megtekintés dátuma: 2024.10.21.)

IV. 1.4. Börtönszínház

A színház bevitelét a börtönbe, annak jótékony hatásainak kifejtését először Armando Punzo olasz rendező kísérelte meg 1988-ban, amikor elkezdett dolgozni a Volterra városában lévő börtön rabjaival: így született meg a Compagnia della Fortezza, az első színházi projekt a börtönben, és minden bizonnyal létrejött a színháznak egy új módja. 1989-től napjainkig szüntelenül és naponta folytatja munkáját a Volterra erődben, és a Társaságot irányítva azóta is számos darabot alkottak, vittek színpadra a rabokkal.⁷⁵ Elképzelése többek között arra épül, hogy a börtönbeli színház az utópia laboratóriuma. Punzo szeretne megsemmisíteni minden gondolatot, ami a börtönhöz köt. A börtön a szenvedés világa, benne szembesülni kell a súlyos valósággal, amely minden percben próbára teszi az egyént. A színház pedig a szabadság egyfajta megnyilvánulása, amely a valóság szabályait újraírhatja, a falak lebontásának konstrukciója, egy út a kijárat felé.⁷⁶ Di Blasio Barbara ezt a módszert kiindulási pontként alapul véve végzett el egy kutatást a Pécsi Börtönszínházi Műhely keretében, ahol először adatokat gyűjtött a csoport magatartásáról, az egyénekről, szituációs játékokban az egyéni reakciókat rögzítette és ezzel párhuzamosan életinterjúkat vett fel. Az etnodramatikus játék kilenc hónapig tartott, melynek során sajátos helyzetű zárt csoportban megfigyeléseket tett, tanulási képességeket mért.⁷⁷ Börtönszínházi performansz munkájában a fiatalokkal készített interjúkból levont következtetések többek között az alábbiak voltak: Az általuk elmesélt történetek az egzisztenciális sodródás, a sehova sem tartozás érzése köré szerveződnek. Továbbá arról is tanúskodnak, hogy a fiatalok nem szoktak önmagukról mesélni, történetüket talán soha senki nem kérdezi meg tőlük. A történetek örök jelenidejűséget sugallnak, jövőorientáltság nélkül, feldolgozatlan múlttal, kevés érzelemről tanúskodva. Az elképzelés, hogy a fogvatartott fiatalokkal a zárt intézeti büntetés-végrehajtás ideje alatt különböző performatív, művészeti beavatkozásokat végezzenek, másutt is felmerült, és eltérő metodikákat használva megvalósult. Ennek oka pedig a büntetőjog ultima ratio jellegében keresendő, hiszen egy utolsó esélynek tűnik a börtön intézménye, ahol a fiatalok az elvárható társadalmi magatartást részben vagy egészben sajátíthatják el. Legtöbbször nem lehet számítani az otthon háttérére, a családokra, vagy a társadalmi háló azonnali megváltozására, így a fiatalban kell keresni azokat az erőforrásokat, amelyek mozgósításával az élettörténet jó irányba kormányozható.⁷⁸ A Pécsi Börtönszínházi Műhely keretében végzett kutatás empirikus

⁷⁵ [Storia | Compagnia della Fortezza](#) (Megtekintés dátuma: 2024. 04. 25.)

⁷⁶ Brocani - F. (2007): Il teatro in carcere. Tesi di Laurea. Università di Bologna. <https://www.dramma.it/dati/monografie/pescecani.pdf> (Megtekintés dátuma: 2024. 07. 13.)

⁷⁷ Di Blasio 2014: i. m. 63. o.

⁷⁸ Madison - D.S. (2005): Critical Ethnography: Method, Performance, and Ethics. Sage Publications. pp.149.

eredményei alapján az elítélt fiatalok a csoportfolyamatban, a performatív börtönszínházi foglalkozásoknak köszönhetően felismerték, hogy magatartásuk jelentős részben a rossz azonosulási minták alapján vált kockázatkeresővé. A színházi csoportfolyamatban magukat és kompetenciáikat kezdték reálisan látni és értékelni, a túlzó önértékelés alábbhagyott. Gyengeségeiket nem szégyellték, hanem képessé váltak a segítség kérésére. Világlátásuk finomodott, történeteik egyre közelebb kerültek saját magukhoz, megindult a narratív koherenciateremtés. Rövidtávú céljaik alakultak ki.⁷⁹

Összegezve tehát az eddig leírt alternatív reintegrációs módszereket, a színházban nem feltétlen a téma, hanem a folyamat, a színházi dinamika segít a zavarok szublimációjában, anélkül, hogy azokat az egyének mindig expliciten ki kellene fejeznie. A direkt utasításokhoz és megnyilvánulásokhoz szokott elítélt fiataloknak a nondirektivitás sokat segít az attitűd- és magatartásformálásban.

⁷⁹ Di Blasio 2014: i. m. 125.-126. o.

IV. 1.5. Tanítási dráma

Egy újabb, hazánkban megvalósított dramatikus speciálprevenációs kísérlet volt a Káva Kulturális Műhely által vezetett konzorcium 2018-19-ben, ami három nagyobb modulba szervezve, öt szűkebb területet jelölt ki, amelyeken az érintett intézmények és szakemberek bevonásával gyermekvédelmi szakemberek és pedagógusok közösen „tesztelték”, hogy a dramatikus eljárások miként tudnak hatékonyan és fenntartható módon beépülni a bűnmegelőzés rendszerébe Magyarországon.⁸⁰ Ezek közül témánk szempontjából a leginkább említésre méltó a fiatalok fogvatartottak társadalmi integrációját támogató dramatikus folyamat., amely a Budapesti Javítóintézetben valósult meg.⁸¹ A programmodul különlegessége volt, hogy a javítóintézet működését rendszerként kezelte, a bent dolgozó nevelők részesei voltak a programnak, önálló drámaórákon is részt vettek, és a tapasztalatok feldolgozásában is jelentős szerepet vállaltak.⁸² Ennél a résznél érdemes néhány szót szólni a javítóintézetekről, melyek funkciójuk szerint az esetek döntő többségében gyermekvédelmi intézmények is, vagyis határterületet képeznek a gyermekvédelem és a büntetés-végrehajtás között. Ennek a speciális intézkedésnek a jogszabályi háttérét a Btk. XI. fejezetében, a fiatalokra vonatkozó rendelkezések között találhatjuk, mely kimondja, hogy „Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől négy évig terjedhet.”⁸³ Számos mulasztás, elmaradó vagy elégtelen társadalmi gondoskodás következménye, hogy 12 és 18 év közötti fiatalok bűnelkövetővé válnak, és javítóintézetbe kerülnek. A javítóintézetek e társadalmi mulasztások, a hiányzó gondoskodás, a sérüléseket és deficiteket okozó bánásmód következményeinek utolsó korrekciós esélyei lehetnek. Utolsó utáni esélye arra, hogy a felnőttek társadalma bepótolja, korrigálja, amit elmulasztott nevelésből, iránymutatásból, biztonságból, támogatásból, értékekből, pozitív példákból és jövőképből megadni gyerekeinek.⁸⁴

⁸⁰ lásd erről részletesebben:

https://kavaszhaz.hu/wp-content/uploads/2021/01/szhaz_es_pedagogia11.pdf

(Letöltés dátuma: 2023. 04.17.)

⁸¹ Obláth Márton (szerk.): Dráma és színház a bűnmegelőzésben. A Káva Kulturális műhely Juventas Programja. Színház és Pedagógia 11. Elméleti és módszertani füzetek. Budapest, 2019. 8. o.

⁸² Obláth 2019: i. m. 10. o.

⁸³ Btk. 120.§ (1)-(2) bek.

⁸⁴ Lebujs Imre: Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Börtönügyi szemle, 2006. 2: 65-84. o.
https://epa.oszk.hu/02700/02705/00066/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2006_2_065-084.pdf (Megtekintés dátuma: 2024. 07. 14.)

Ahogy arra több szerző rámutatott⁸⁵, azért is tekinthetőek „Janus-arcú” intézményeknek a javítóintézetek, mivel nevelési eszközökkel erősítik meg a társadalmi normákat a fiatalok életében, a szabadságuk erős korlátozása mellett igyekeznek kitörési pontokat mutatni a számukra. Segítik őket a tanulmányaik folytatásában, általában a konstruktív felnőtt életvitelhez szükséges képességek fejlesztésében.⁸⁶ Ennek eléréséhez pedig olyan eszközök igénybevételére is lehetőségük van, mint például a speciális nevelési programok, egyéni nevelési tervek, csoportos foglalkozások, amelyek az önbecsülés, a felelősség- és társadalmi hasznosság tudatának kialakítását célozzák, pótolni kívánják az érzelmi, mentális, kommunikációs, kulturális és társadalmi készségek hiányosságait.⁸⁷ A Juventas Program keretében végzett munka során is megerősítést nyert, hogy a javítóintézetben nevelt fiatalkorúak közös jellemzője, hogy az ellátórendszer nem képes korábban hatékonyan kezelni speciális szükségleteiket és problémáikat, valamint nem tudja maradéktalanul biztosítani a prevenciós és reintegrációs ellátást.⁸⁸ A dráma, hétköznapi jelentéstartalmát tekintve, központi kísérő tényezőjévé vált életüknek, kora gyermekkoruktól kezdődően, sőt feltehetőleg már születésüket megelőzően is részesei voltak olyan feszültségeknek, melyeket tőlük kívül álló külső tényezők indukáltak, mégis negatív következményeinek elsőszámú elszenvedői voltak. Ezzel szemben, vagy éppen emiatt a dráma, mint több médiumú, a játékhoz és a rítushoz egyaránt kapcsolódó tevékenységforma különösen alkalmas a társadalmi tájékozódóképesség fejlesztésére és a szociális érintkezési formák gyakorlására. A dráma tehát ahhoz kínál módszertant és eszközöket, hogy a gyerekek és a fiatalok biztonságos („kísérleti”) közegben, a fikció által nyújtott védelem mellett valós tapasztalatokra tegyenek szert, s ezáltal közösen értelmezzék a szociális világot, s benne önmagukat.⁸⁹ Ehhez nyújthat egy még specifikusabb segítséget a tanítási dráma, hazánkban a '90-es évek elején megjelent- drámapedagógiai módszer, amely egyszerűen fogalmazva: a megértés megváltoztatásának szolgálatába állított dráma.

⁸⁵ Lásd: Hatvani Erzsébet – Hegedűs Judit: Tapasztalatcsere valamennyi hazai javítóintézetben, a hazai bevált gyakorlatok összegyűjtése és tanulmányban történő bemutató elemzése. <https://docplayer.hu/7128275-Tapasztalatcsere-valamennyi-hazai-javitointezetben-a-hazai-bevalt-gyakorlatok-osszegyujtese-es-tanulmanyban-torteno-bemutato-elemzese.html> (Megtekintés dátuma: 2024. 07. 14.)

⁸⁶ Pusztai Bettina - Urszán Lara - Kiss Paszkál 2024: i. m. 1. o.

⁸⁷ Laoues-Czimbalmos Nóra: Az integráció-szegregáció helyzete egy kutatás tükrében. Debreceni Egyetem. 2019. 24.o. DOI:10.18458/KB.2018.4.19 (Megtekintés dátuma: 2024.07.03.)

⁸⁸ Obláth 2019: i. m. 13. o.

⁸⁹ Horváth Kata (szerk.): Dráma és színház a bűnmegelőzésben. A Káva Kulturális műhely Juventas Programja. Színház és Pedagógia 12. Elméleti és módszertani füzetek. Budapest, 2022. 9. o.

Metodológiájának középpontjában az alábbi összetevők állnak:

- a tevékenységen keresztül megvalósuló tanulás
- a problémamegoldás
- a tapasztalaton keresztül létrejövő feltárás
- a metaforikus gondolkodáson keresztüli tanulás
- a kreatív fantázián alapuló alkotás.⁹⁰

A tanítási dráma kiemeli a hagyományos élethelyzetből, ezáltal átkeretezi az egyén érzelmekbe ágyazott szokványos tapasztalatait. Próbátételek elé állít, beavatási helyzeteket hoz létre, amelyekben megtapasztalhatja az egyén, hogy mire képes. A résztvevők kockázatvállalása teremti meg az énről vonatkozó tapasztalatok felszínre hozásának és átalakításának lehetőségét. A változás létrehozásában központi tényező az érzelmek átélése is. Az érzelmi állapotok befolyásolják a tanulást és a memóriából történő felidézést, a figyelmet, a gondolkodást és a cselekvési szándékokat.⁹¹

A tanítási dráma eszközrendszerének alkalmazását fiatalok reintegrációjában a fent kifejtettekre is figyelemmel, többek között tehát a következő okok indokolják:

- A fantázia és a kreativitás erősítése segítséget jelent számukra az önkifejezésben.
- A közös gondolkodás az együttműködés gyakorlására, tanulásra ad lehetőséget, ami kiemelt célja volt az intézménynek a foglalkozássorozat befogadásával.
- A nézőpontváltások egy-egy összetett helyzet, probléma többoldali vizsgálatának gyakorlását teszik lehetővé, továbbá egymás nézőpontjának megértésében lehet komoly fejlesztő hatása.⁹²

A tanítási dráma és a korábban bemutatott módszerek közös jellemzője a korábbi helyzetek átértékelése, biztonságos távolságból, segítők révén történő újrajátszása, valamint a jövőbeli élethelyzetekre való érzelmi és mentális felkészítés. Differentia specificája, hogy az elérni kívánt változás létrehozásában még hangsúlyosabban központi tényező az érzelmek átélése, a nézőpontváltások, mely immár a másik fél érzelmeinek és cselekvéseinek a megértésében is döntő szerepet játszhat.

⁹⁰ Kaposi László: Drámapedagógiai műhelygyakorlatok 1. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság Budapest, 2008. 55. o.

⁹¹ Sztó Imre: A drámajáték mint társas befolyásolás és korrektív emocionális tapasztalat. Drámapedagógia Magazin, 2005. 2. sz.

<https://dpm.drama.hu/2001-2010/2005.2.pdf> (Megtekintés dátuma: 2024. 06. 28.)

⁹² Obláth 2019: i. m. 21. o.

IV. 1.6. Moreno módszerének újragondolása

Végül a szociodráma módszerét mutatom be, amely terápiás eljárás, de nem pszichoterápia. A szociodramatikus beavatkozás a társas viszonyok reparációjára irányul. Eszköz arra, hogy csoportok, közösségek, intézmények tagjai kialakítsák a maguk számára optimális, leghatékonyabbnak gondolt működési formákat. A szociodráma csoportok tagjai saját társas viszonyaik kutatóivá és alakítóivá válnak.⁹³

A módszer kidolgozója Jacob Levy Moreno, aki a szociometriára, a társas viszonyok és dinamikák szintén általa megalapozott tudományára építette a szociodramát. Moreno módszerét egy javító- és nevelőintézetben fejlesztette ki az 1930-as években, az Egyesült Államokban. Azt kereste, hogy a szisztéma formális struktúrája, viszonyai és az intézményen belüli informális kapcsolatok miképp közelíthetők egymáshoz annak érdekében, hogy kialakuljon egy olyan viszonyrendszer az intézetben, amelyben a fogvatartottak szabadságvesztett helyzetük ellenére is képesek lehetnek ott-tartózkodásukat a saját javukra, saját életük jobbra fordítására használni.⁹⁴ A szociodráma a kapcsolódások reparációjának terápiás módszere. A csoport egyszerre dolgozik a múltbeli kapcsolódási torzulások, sérülések korrekcióján, az aktuális viszonyok rendbetételén és a vágyott vagy kívánatos szociális kapcsolódások kidolgozásán. A csoportfolyamat során a tagok tapasztalatot szereznek egy olyan biztonságos kapcsolati tér működéséről és közös működtetéséről, amelyben szívesen vannak jelen, és amelyben fejlődni tudnak.⁹⁵ E módszertant alapul véve valósult meg a PERFORMERS-projekt, egy európai stratégiai együttműködési program keretében. Ennek köszönhetően egy európai módszertani sztenderdizáció, illetve nemzetközi és hazai szociodráma-fejlesztés is zajlott, amelynek eredményeként akkreditált képzés, szakmai ajánlások, szociodráma elméleti és módszertani kézikönyvek, illetve egy online szociodráma-könyvtár és módszertani segédlet is született.⁹⁶ E nemzetközi keret a javítóintézeti módszertani fejlesztést is alapvetően meghatározta, illetve direkt és indirekt módon az intézményi implementációra is hatott. A 2017-21 között zajló ötéves munka tapasztalatai alapján az intézeti növendék-szociodráma csoport a következő célokat tudja hatékonyan teljesíteni: növendékek egymás közötti, valamint növendékek és nevelőik közötti kapcsolódások átalakítása, egyéni és közösségi erőforrásgyűjtés, szerepfejlesztés,

⁹³ Pados Eszter- Horváth Kata- Janda Zuzsa: Játékok a jövőért. Szociodráma a javítóintézetben. L'Harmattan. Budapest, 2021. 22. o.

⁹⁴ Hare, P.A. (1992). Moreno's Sociometric study at the Hudson School for Girls. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry* pp. 25-29

⁹⁵ Pados Eszter- Horváth Kata- Janda Zuzsa 2021: i. m. 150. o.

⁹⁶ Az online szociodráma könyvtárról részletesebben lásd: <https://sociodramanetwork.com> (Megtekintés dátuma: 2024. 03. 27.)

jövőképépítés.⁹⁷ Moreno módszerének lényege a társas viszonyok, a szociális kapcsolatok terápiaja. A folyamatban részt vevő csoportok saját viszonyaik, szűkebb vagy tágabb közösségük működésének a „kutatóivá” válnak, mégpedig olyan kutatókká, akik az együttélés, az együttműködés optimális, legélhetőbb, leginkább fenntartható formáit keresik, képzelik el, tervezik és alkotják meg próbacselekvések formájában. Nem előre megírt darabokat visznek színpadra, és nem a rendező elképzelését, hanem saját drámáikat alkotják meg, az őket az „itt és most”-ban leginkább foglalkoztató témák kapcsán.⁹⁸ A szociodráma nem a deficitkekből indul ki: fókuszában a Moreno szerint legalapvetőbb közös emberi tulajdonság, az alkotóképesség (a kreativitás) áll. A kreativitás ebben az értelemben azt jelenti, hogy az egyén képes alkotó módon jelen lenni saját, illetve szűkebb és tágabb közössége életében, képes konstruktív módon alakítani az életét és a világot maga körül.⁹⁹ A pszichodrárával ellentétben, ami leginkább az egyénre és annak intrapszichés témáira összpontosít, a szociodráma középpontjában a csoport egésze áll, annak kollektív, közös aspektusaival, szükségleteivel és/vagy problémáival. A szociodráma jó eszköz arra, hogy a személyes történeteken túlmutató, társas-társadalmi közösségi témákkal, a javítóintézeti közeg működési sajátosságaival, nehézségeivel foglalkozzanak, és az intézményrendszer, valamint a közösség egészére vonatkozóan keressenek gyógyító válaszokat.¹⁰⁰

A színházi megoldások áttekintése során azt állapítottam meg, hogy napjainkban rengeteg eszköz áll rendelkezésére azon gyermekvédelmi, illetve nevelési- fejlesztési munkát végző szakembereknek, akik az ellátórendszer bármely szintjén, illetőleg végső állomásként a büntetés-végrehajtási intézetekben kerülnek kapcsolatba sérülékeny, marginalizált csoportokkal. Ezen programok hatékonyságával, illetve az általános reintegrációs célok összefüggéseivel kapcsolatban elmondható, hogy: *„A játékkal minden falat le lehet bontani. Csak nem mindegy, hogy dinamittal, vagy szépen úgy, hogy aki be van zárva, maga kezdi el lelökdösni a téglákat.”*¹⁰¹

⁹⁷ Pados Eszter- Horváth Kata- Janda Zuzsa 2021: i. m. 40. o.

⁹⁸ Browne, R. (2005). Sociodrama with juvenile offenders. ANZPA Journal, No. 14. pp. 35-41. [Sociodrama with Juvenile Offenders | Rollo Browne - Academia.edu](#) (Megtekintés dátuma: 2024. 05. 19.)

⁹⁹ K. Galgóczi, D. Adderley, M. Belchior, Á. Blaskó, J. Damjanov, M. Maciel, J. Teszáry, M. Werner, M. Westberg: Sociodrama. The Art and Science of Social Change. L'Harmattan. Budapest, 2021. pp. 77-81. https://sociodramanetwork.com/wp-content/uploads/2022/01/sociodrama_the_art_and_science_of_social_change_nyomdai.pdf (Megtekintés dátuma: 2024.06.04.)

¹⁰⁰ Glossary of Morenian Terms pp.7.

https://sociodramanetwork.com/wp-content/uploads/2022/01/sociodrama_glossary-1.pdf (Megtekintés dátuma: 2024.06.29.)

¹⁰¹ Pados Eszter- Horváth Kata- Janda Zuzsa 2021: i. m. 178. o.

IV.2. Színházpedagógiai módszerek a Rákospalotai Javítóintézetben

Annak érdekében, hogy az elmélet gyakorlati megvalósulását is be tudjam mutatni, szükségét éreztem annak, hogy lássam, hogyan működik ez a fajta reintegrációs megközelítésmód a valóságban, hogyan képes/ képes-e egyáltalán ténylegesen hatni a „színház varázsa” a fiatalokú elkövetőkre. Ezt segítette elő, hogy volt alkalmam részt venni a Rákospalotai Javítóintézetben néhány növendéknek és különböző külsős drámapedagógiával/szociodrárával/színházzal foglalkozó szakembernek egy csoportos foglalkozásán az intézetben, illetve megnézni közös projektjük és előadásuk Katona József Színházban történő színpadra vitelét. Végül, összegezve az Intézetben folyó alkotó- nevelő munka ezen szegmensének lényegét, interjút készítettem a projekt vezetőjével.

IV. 2.1. Betekintés egy próbafolyamatba

Annak a színházpedagógiai csoportnak, amelynek egy alkalmán jelen lehettem, szakmai háttérét és külsős szakemberállományát a Katona József Színház és az Intézet együttműködése hozta létre. A program vezetője a színház részéről Vági Eszter, aki a próbafolyamatokat megtervezi, az üléseket lefolytatja, a feladatokat instruálja, illetve ha szükséges a konfliktusokat igyekszik feloldani. Azonban vele együtt még körülbelül 8-10 külsős drámás szakember is dolgozik a növendékekkel, akik többnyire valamilyen színházzal kapcsolatos tanulmányokat folytatnak, vagy ezen a szakterületen dolgoznak, illetve a korosztályi megoszlás is igen széles skálán mozog.

A foglalkozások hétfőn délelőttönként zajlottak, és körülbelül 1,5- 2 órát vettek igénybe. Ez az idő azonban sokkal kevesebbnek tűnt, mivel számos performatív, odafigyelést, beleélést igénylő feladatokkal volt tarkítva. A csoportos rövid bemutatkozás után, elsőként néhány bemelegítő (warm-up) játékok tették könnyebbé a ráhangolódást a feladatokra, melyeknek köszönhetően a résztvevőknek, ha nem is egyforma mértékben, de sikerült kicsit kizárni azokat a problémákat, amelyeken még a terembe belépve aggódtak. A helyszín ugyanis a Rákospalotai Intézet díszterme volt, ami elegendő teret biztosított például a csoportbontásos feladatoknak. A közös játékok, melyek gyors reagálást és egymással való összhangot igényeltek „rákényszerítették” a résztvevőket, hogy odafigyeljenek a másokra és egymásra támaszkodva teljesítsék az instrukciókat. Ezután következtek a kis csoportos felkészülések, melyek egy már folyamatban lévő előadásnak képezték a kiindulási pontjait. Ennek során vegyesen külsősök és növendékek alkottak 5-6 fős csoportokat, amikben saját maguk által készített szöveggönyveket írtak. Ezen alkotó tevékenység alkalmával mindenki más és más kifejezésmódot használt, volt

aki verset írt, volt aki dalt írt, táncolt, prózai szöveget készített, illetve rövid jeleneteket, párbeszédet építettek fel stb.. A közös mindegyikben az volt, hogy saját történeteikről, átélt eseményekről szólt, vagy mindenki által ismert jelenségekre reflektált. Természetesen nem ment teljesen zökkenőmentesen a munka, volt egy-két összezörrenés, sőt egy igen hangos konfliktus is kialakult az egyik lány és egy külsős drámás között. Mindazonáltal, a szituáció professzionális, türelemmel teli és megértő kezelésének köszönhetően az összeszólalkozás nem eszkalálódott vitává. Végül miután vége lett a próbának egy gyors levezető játék után, a lányoknak menniük kellett más órára, viszont a külsősök még maradtak és tartottak egy levezető kört, amikor összegezték az aznapi tapasztalatokat, kitértek a konfliktusra, hogy hogyan lehetett volna jobban kezelni, miként lehetett volna még nagyobb körültekintéssel és még nagyobb higgadsággal hozzáállni a másikhoz.

Az az egyértelmű benyomásom keletkezett a csoportról és a benne szereplőkről, hogy bár eleinte sokan passzívabbak voltak és voltak, akik kevésbé tudtak koncentrálni, mégis mindenki befogadóan bánt a másikkal, a külsősökkel is könnyen építettek ki kapcsolatokat. A színházi módszerek, és az azokat alkalmazó szakemberek pedig örömet, változatosságot, új kapcsolódási pontokat, szokatlan és kevésbé destruktív stresszlevezetési módokat ismertettek meg a lányokkal.

IV. 2.2. A közös alkotás általi katarzisz: egy előadás története

Az előadásra nagyjából ezt követően három héttel, a Katona egyik színpadán került sor. A korábban látottakhoz képest ez egy jóval összeszedettebb produkció volt, amely ugyan nem egy „tipikusan” gördülékeny darab, de rendkívül érdekes, megható, őszinte, humoros, mély tartalommal rendelkező, a mindennapi problémaikra reflektáló szövegkönyveken alapultak. A kreatív közegnek hála megtapasztalhatták, hogy alkotó tevékenységük hatással van a nézőkre, a körülöttük lévőkre. S ami még fontosabb, hogy amit alkottak, ahogy alkották hatással volt rájuk is, mivel a számukra fontos szerep vagy történet eljátszása felismerésekhez vezethet, esetleg tovább lendíti a növendékeket valamiben, amiről előtte nem is biztos, hogy érzékelték, hogy elakadásuk van. Azonban a szövegek és a jelenetek azt sugallták, hogy nagyon is tisztában vannak a körülöttük lévőekkel, a környezetükkel. Az ilyen alkalmak lehetőséget adnak, hogy kifejezzék érzéseiket, verbalizálják szorongásaikat, félelmeiket, s talán arra is, hogy habár egyéni helyzetükön ez nem feltétlen tud segíteni, de a közösség által megélt biztonságos közegben képesek ezekről beszélni, esetleg hibáikat fel/és elismerni, valamint a jövőre nézve konstruktív cselekvési mintákat, megoldási mechanizmusokat kialakítani.

IV. 2.3. A tapasztalatok értelmezése a projekt vezetőjével

A dolgozat gyakorlati részének zárásaként interjút készítettem a csoportvezetővel, aminek köszönhetően számos kérdésemre kimerítő választ kaphattam, illetve a foglalkozások keretrendszeréről, felépítéséről, dinamikájáról is egy átfogóbb képet kaptam. Jelen részben, főként terjedelmi korlátok miatt, csak a megítélésem szerint legrelevánsabb témákat érintő hat kérdés-választ emelném be.

- ***Tudnál egy keveset mesélni kérlek magáról a projektről?***

- *A Katona József Színházat megkereste az UNICEF Kilátó nevű program programvezetője. Ennek lényege, hogy az állami gondoskodási, javító, illetve gyermekotthon intézetekben élő gyerekek és fiatalok ingyen, az UNICEF szervezésében hozzájuthassanak különböző kulturális programokhoz. Minket arra kértek fel, hogy két kijelölt intézetben, ezek közül volt az egyik a rákospalotai, az ottani kijelölt csoportoknak gondoskodjunk arról, hogy előadásokat tudjanak nézni, és azokhoz az előadásokhoz hozzunk nekik foglalkozásokat. Ez az UNICEF-es program aztán ebben a formában meg is szűnt. 2019-ben fölvettem az ottani egyik vezetőnek, hogy egy hosszabb távú drámás, színházas folyamatban lenne lehetőség, és talán a lányok egy csoportjának nem lenne egy rossz forma. Erre nagyon nyitottak voltak, nagyon lelkesen fogadták.*

- ***Milyen módszertan szerint haladtok többnyire? A szociodramát veszitek alapul, vegyítve a pszichodramával?***

- *Hangsúlyozom, hogy nem a pszichodráma módszerét használjuk, mert az egy terápiás jellegű módszertan, és ahhoz nincsen képzettségünk. Viszont ebben a munkában fellelhetőek olyan elemek is, amik kifejezetten szocioelemes foglalkozások. Alapvetően mi drámai színházpedagógiai eszközöket használunk, ezért itt lehet átfedés. Másrészt ebben a munkafolyamatban a kezdetektől erősen jelen van valamilyen módon a vizualitásnak a használata, a vizualitással való fogalmazásmód. Ezt a két dolgot próbáljuk ötvözni a projektben is. A színház mindenképpen erősebben van jelen, de természetesen célunk nem a színészképzés volt. Több formát kipróbáltunk, de nem tudnám nagyon egzakt módon leírni a módszertant. Mert ebben az esetben, ez a színházi drámás folyamatokra amúgy is jellemző, de itt fokozottan igaz, hogy a mindenkor csoporttagokból kell kiindulni, és lehetőleg hozzájuk igazítva gondolni azt ki, hogy mivel tudunk jól dolgozni.*

- **Hogyan alakult meg egy csoport? Mik voltak a szempontok, amivel kiválasztottátok, hogy kik vesznek részt benne?**

- Általában az otthonvezetők delegálták a nevelteket. Ennek olyan összetevői vannak, hogy egyrészt ki az, aki az adott 10-11 hónap során még bent van az intézetben. A kintieknél úgy szokott történni, hogy mindig augusztus második felében, amikor elindul az évad akkor kiteszünk egy erről szóló felhívást, és a jelentkezők közül igyekszünk mindenkit befogadni. Arra kell figyelni, hogy számarányokban nagyjából egyenlő legyen, és egyetlen megkötés van, hogy férfiakat nem tudunk fogadni ebbe a projektbe. Ennek az oka, hogy ha lennének fiúk is a csoportban az olyan folyamatokat indítana el, olyan energiákat szabadítana fel, amiknek a kezelésére mi kevésnek bizonyulnánk.

- **Milyen a hangulata egy ilyen foglalkozásnak? Vannak állandóan visszatérő témák?**

- A foglalkozások nagyon jó hangulatban, hangosan zajlottak. Visszatérő témák? Olyan témák persze vannak, amik valahogy elő-elő kerülnek minden csoportnál. Ilyenek mondjuk a szerelem, párkapcsolat. Általában a bizalom, mint téma, az valamilyen módon mindig előkerül. A beszélgetések mindig irányítottak és moderáltak. Azokat a témákat, amiket kipróbáltunk és jól működött, azokat használjuk folyamatosan. De nincs olyan, hogy ezt mindenképpen kell, vagy azt semmiképpen nem lehet.

- **Szerinted mivel tud a színház segítségére lenni a növendékeknek? Milyen készségfejlesztő hatásokra számítottatok?**

- A foglalkozások a lányok önbizalmát növelik, kooperációs készségeiket fejlesztik, segítenek megtanítani nekik, hogy hogyan lehet közösségben létezni. Megtanítja őket, hogy ugyanolyan fontosak, mint bárki más. Különböző kifejezési módoknak a használatához járul hozzá. Írásos, zenés, képzőművészeti jellegű, komplikációs készségeket fejleszt. A figyelmet, koncentrációt erősíti. Nagyon fontos maga a közösségi élmény, hogy közösségben vannak, és a közösség él.

- **A feltételezett készségfejlesztő hatások közül melyek valósultak meg?**

- Minden neveltire másmilyen hatással volt. Tavaly egy adott program keretében volt az intézetben dolgozó pszichológustól visszajelzés. Ennek alapján azok a lányok, akik rendszeresen járnak ezekre a foglalkozásokra és végig csinálják, az ő mentális állapotukon érződik az, hogy kaptak valami nagyon pozitív és megerősítő dolgot. Aztán persze, hogy ez meddig hat, milyen időben, térben, ennek a hatósugara mekkora, ezt nem tudom megmondani.

A beszélgetés során elhangzottak megerősítették bennem, hogy a színházi megoldások és annak különböző eszközrendszerei elősegíthetik az egyszerre elkövetői és kétségkívül, egyben áldozati szerepben lévő fiatakorúak reszocializációs esélyeit. A projekt keretében a lányok olyan kifejezésmódokat, problémakezelési stratégiákat is láthattak az irányukba kellő figyelmet és megértést tanúsító felnőttektől, amire korábban az intézeten kívül feltehetőleg nem volt lehetőségük. Arra a következtetésre jutottam, hogy a „korrekciós nevelés”, a társadalomba való visszaillesztés folyamata akkor a leghatékonyabb, ha azokat a szükségleteket célozza, amikre a legnagyobb igénye van az embereknek. Ez pedig jelen esetben az a vidám és önfeledt gyermeki játék, aminek segítségével szociálisan fejlődni lehet, és amitől a javítóba került fiatalokat gyermekkorukban leginkább megfosztották.

V. Összegzés

Kutatásom keretében a fiatalok kriminogén viselkedéseinek okait kutattam. Ennek során a legfontosabb hazai- és nemzetközi szakirodalmakban évtizedek óta elfogadott kriminológiai, fejlődéslélektani eredményeket, illetve a legújabb kriminálpszichológiai kutatásokat is felhasználva, megállapítottam, hogy a kora gyermekkori tapasztalatoknak, akár csak az élet összes területén, így a büntetőjogban is kiemelt figyelmet kell szentelni. A téma korszakokon átívelő, konstans aktualitása miatt szükségesnek tartom, hogy legalább a velük foglalkozó szakembereknek lehetősége legyen megismerni a lehetséges rizikófaktorokat. Elengedhetetlen ugyanis tudatosítani, hogy a sokak számára sajnos még ma is csak „kicsi bűnözőként” hivatkozott fiatalok világ számára tapasztalható viselkedése, legtöbbször a környezetüktől kapott kegyetlenségekre adott válaszreakciók. Ezt követően a reszocializáció fogalmi kritériumait, illetve az egyes megoldásoktól várt különböző hatásokat vizsgáltam, kiemelt figyelmet fordítva a leglényegesebb nemzetközi normák követelményeire. A dolgozat utolsó részében kifejtettem, hogy milyen speciális színházi megoldásokkal, illetve a büntetőjog kereteit kitágítva, s egyben annak ultima ratio jellegét kihasználva, milyen érdemi javító nevelést lehet biztosítani a fiatalok elítélteknek. Ennek gyakorlati megvalósulására egy olyan példát hoztam a Rákospalotán működő színházi foglalkozásoknak köszönhetően, amely számomra is érthetőbbé tette, hogy miért nélkülözhetetlen a hagyományos büntetőjogi eszközökön felül az alternatív nevelési megoldások alkalmazása. Ugyanis az ilyen innovatív, előremutató elképzelések lehetővé teszik a reintegráció és speciálprevenció, mint törvényileg meghatározott célok elérését, illetve a nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott követelmények biztosítását.

Záró gondolatként Giddens-t idézem, aki szerint az élet inkább reflexív projektum, éppen ezért az elítélt bűnöző fiatalok élettörténete nemcsak a saját életük reflexiója, hanem annak a felnőttekből álló közegnek a hatására jön létre, amelybe gyermekként beleszületnek. Az a tény, hogy ők büntetve, elzárva vannak, „mások” életének a vetületei.¹⁰² A mások alatt érthető a család, a lakókörnyezet, az iskola, a gyermekvédelmi intézmények, a társadalom. S ahogy arra többek között Gandhi is rámutatott, a társadalom erkölcsi szintjének legmegbízhatóbb mércéje az, hogy mennyire vagyunk együttérzők a társadalom legrosszabb (esetünkben megítélésem szerint inkább legsebezhetőbb) tagjaival.

¹⁰² Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity pp. 77-81.

Forrás és irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok, folyóiratok

Alice Miller: Kezdetben volt a nevelés, Pont Kiadó, Negyedik Kiadás, Budapest, 2016 (Eredeti: Frankfurt, 1983)

Bábosik István: A nevelés elmélete és gyakorlata. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 1999

Barbara Coloroso: Zaklatók, áldozatok, szemlélődők, az iskolai erőszak: Óvodától középiskoláig: hogyan szakíthatja meg a szülő és a pedagógus az erőszak körforgását?, Harmat Kiadó, Budapest, 2014

Belovics Ervin: Büntetőjog II. Különös rész, Nyolcadik, hatályosított kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2022

Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart: Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris. 2020.

Bethlenfalvy Ádám-Cziboly Ádám- Ninna Mörner: A nők elleni erőszak drámapedagógiai megközelítésben Tanári Kézikönyv, Insite Drama Nonprofit Kft 2022.

Bolyky Orsolya- Sárík Eszter: Sorstalanság?! Erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatalok- egy aktavizsgálat eredményei.

Brocani, F.: Il teatro in carcere. Tesi di Laurea. Università di Bologna. 2007

Browne, R.: Sociodrama with juvenile offenders. ANZPA Journal. 2005

C.A. Pedersen: Biological Aspects of Social bonding and the Roots of Human Violence. (A szociális kötődés biológiai aspektusai és az emberi erőszak gyökerei.) Anals of the New York Academy of Sciences. 2004.

Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek-és fiatalkori bűnözés alapkérdései, különös tekintettel a serdülőkor pszichés sajátosságaira In Farkas Ákos (szerk.): Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. Miskolc, 2013. (Doktori tanulmányok 3.)

Csemáné dr. Váradi Erika, Dr. Lévay Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból (BJK, 2002/1., 12-27. o.)

Csúri András: A fiatal felnőttkor mint büntetőjogilag releváns életszakasz, Szeged, 2008

dr. Dallosné dr. Farkas Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban- a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében, Nyíregyháza, 2017

Diane Conrad: A „veszélyeztetettség” fiatalok tapasztalatai: a társadalmi színház, mint participatív és performatív kutatási módszer. 2018

Di Blasio Barbara: Börtönszínház/ Reflexiók. Budapest, Kijarat kiadó. 2014.

Finkey Ferncz: Fiatalok büntetése és a modern törvényhozás, Különlenyomat a „Jogállam” VIII. és IX. évfolyamából. Budapest, 1909

Giddens, A.: Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity 1991

K. Galgóczi, D. Adderley, M. Belchior, Á. Blaskó, J. Damjanov, M. Maciel, J. Teszár, M. Werner, M. Westberg: Sociodrama. The Art and Science of Social Change. L'Harmattan. Budapest, 2021.

Dr. György Júlia: A nehezen nevelhető gyermek, Ötödik, javított kiadás, Medicina könyvkiadó, Budapest, 1978

Hátori Eszter: kötődélmélet régen és ma. Konceptiók, kutatás, módszerek és klinikai vonatkozások Bowlbytól napjainkig. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2018

Hare, P.A.: Moreno's Sociometric study at the Hudson School for Girls. Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry 1992

Dr. Hatvani Erzsébet – Dr. Hegedűs Judit, PhD: Tapasztalatcsere valamennyi hazai javítóintézetben, a hazai bevált gyakorlatok összegyűjtése és tanulmányban történő bemutató elemzése. 2016

Hatvani Erzsébet- Hegedűs Sándor- Oláh Péter- Zádorlaci Emília: A javítóintézeti utánkövetség módszertanának kidolgozása és modellezése, 2023

Hegedűs Judit- Fekete Márta: Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata, kezelésének lehetőségei, Budapest, 2014

Horváth Kata (szerk.): Dráma és színház a bűnmegelőzésben. A Káva Kulturális műhely Juventas Programja. Színház és Pedagógia 12. Elméleti és módszertani füzetek. Budapest, 2022.

Kanyicsková Zsófia: Az oktatás reintegrációs szerepe a Budapesti Javítóintézetben. Szakdolgozat. Budapest, 2022

Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatalok részesítése a szabadságvesztés büntetés alatt, doktori értekezés, Budapest, 2008

Kaposi László (szerk.): Dramatikus módszerek a bűnmegelőzés szolgálatában. foglalkozásvázlatok, beszámoló riport, tanulmányok. Országos Bűnmegelőzési Központ Magyar Drámapedagógiai Társaság. Budapest, 2004.

Kaposi László: Drámapedagógiai műhelygyakorlatok 1. Budapest Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhatal Társaság 2008.

Kerezi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében ESÉLY 2007/3

Kerezi Klára: Változatlan helyzet-változó elvárások: a fiatalok bűnelkövetők zártintézeti nevelése, Börtönügyi Szemle, 2008/4. szám

Dr. Kisdia Erzsébet: Diákok jogi kézikönyve, Országos Bűnmegelőzési Központ, Budapest, 2003

Köszegi Szilvia: Fiatalok bűnözők re-integrációs esélyei, Gazdaságtudományok 2013/7. szám

Kovács Krisztina: Fiatalok bűnelkövetők részesítése a szabadságvesztés alatt és azt követően. Jog- és Politikatudományi folyóirat 2013/2.szám

Laoues-Czibalmos Nóra: Az integráció-szegregáció helyzete egy kutatás tükrében. Debreceni Egyetem. 2019.

Lebujos Imre: Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Börtönügyi szemle, 2006.

Lévay Miklós: A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatalokra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban. In Virág György (szerk.): OKRI Szemle. 1. kötet. Budapest, 2009.

L. Ritók Nóra: Láthatatlan Magyarország, Tea Kiadó, Budapest, 2017

Madison, D.S. : Critical Ethnography: Method, Performance, and Ethics. Sage Publications. 2005

Dr. Máté Gábor: A sóvárgás démona/ Ismerd meg a függőségeidet Toronto, 2008.

Matuska Ágnes Tettetés vagy teremtés? Performanciakutatás és a valóságmódosítás lehetőségei. Apertúra. 2010.

M.D. De Bellis et al.: Developmental Traumatology Part I: Biological Stress Systems. (Fejlődési traumatológia. I. rész: Biológiai stresszrendszerek.) Biological Psychiatry, 45. 1999

Mátyás Ferenc: Jogorvoslatok és külön eljárások az új Be.-ben. Jogász világ, 2017. március 8.

M. Main: Overview of the Field of Attachment. Journal of Consulting and Clinical Psychology 64, No. 2. 1996

Dr. Nagy Alexandra –Nagyné dr. Gál Mónika: A fiataikorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai, Büntetőjogi szemle 2018/1.szám

Obláth Márton (szerk.): Dráma és színház a bűnmegelőzésben. A Káva Kulturális műhely Juventas Programja. Színház és Pedagógia 11. Elméleti és módszertani füzetek. Budapest, 2019.

Pados Eszter- Horváth Kata- Janda Zuzsa: Játékok a jövőért. Szociodráma a javítóintézetben. L'Harmattan. Budapest, 2021.

dr. Papp-Csertyaszki Melinda: A javítóintézeti nevelés. Hatvan, 2020.

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970

Pusztai Bettina, Urszán Lara, Dr. Kiss Paszkál: Javítóintézeti reintegráció: hogyan tudunk az elkövetőn segíteni? KRE BTK Pszichológiai Intézet (Kézirat) Budapest, 2024.

Rosta Andrea: A fiataikorú bűnözés kriminológiája és szociológiája, L'Harmattan Kiadó- Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2014

Rosta Andrea: A kötődésmélet kriminológiai vonatkozásai, különös tekintettel s fiataikorú bűnözésre. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2019

Ruzsonyi Péter A caritástól a fogvatartotti reintegrációig A javítás eszméjének evolúciója, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018

Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok, Doktori Disszertáció. Budapest, 2012

Szabó Judit: Biológiai és pszichológiai bűnözés magyarázatok. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016

Szabóné Kármán Judit: Családgondozás-krízisprevenció, Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2004

Szitó Imre: A drámajáték mint társas befolyásolás és korrektív emocionális tapasztalat. Drámapedagógia Magazin, 2005. 2.sz.

Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben, Börtönügyi Szemle, 2007/3. szám

Tim Prentki And Jan Selman :Popular Theatre in Political Culture: Britain and Canada In Focus. Bristol: Intellect Books, 2000

Varga József: A fiatalkorúak büntetőjogának hazai gyakorlata a nemzetközi elvárások tükrében, Budapest, 2021

Vaskuti András: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései, OKRI Szemle 2011/13.

Vaskuti András: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, doktori értekezés, Budapest, 2016

Internetes források

Káva Kulturális Műhely Juventas Programja: https://kavaszhaz.hu/wp-content/uploads/2021/01/szhaz_es_pedagogia11.pdf

Glossary of Morenian Terms: https://sociodramanetwork.com/wp-content/uploads/2022/01/sociodrama_glossary-1.pdf (Megtekintés dátuma: 2024.06.29.)

United Nations, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/HUN/CO/3-5
[CRC/C/HUN/CO/3-5 \(undocs.org\)](https://undocs.org/CRC/C/HUN/CO/3-5) (Letöltés dátuma: 2024. 01. 28.)

Shakespeares & Company: Shakespeares in the Courts [Shakespeare in the Courts - Shakespeare & Company](#) (Megtekintés dátuma: 2023. 04. 08.)

[Storia | Compagnia della Fortezza](#) (Megtekintés dátuma: 2024. 04. 25.)

Szociodráma online könyvtár, kiadványok: <https://sociodramanetwork.com>

Trauma Research Foundation: In Conversation with Licia Sky – an Interview with Kevin Coleman, Shakespeare in the Courts [In Conversation with Licia Sky - an Interview with Kevin Coleman, Shakespeare in the Courts - Trauma Research Foundation](#) (Megtekintés dátuma: 2023. 04. 10.)

WHO (World Health Organization) [2016]: Child Maltreatment Fact Sheet. Geneva. [Child maltreatment \(who.int\)](#) (Megtekintés dátuma: 2023. 06. 28.)

Jogforrások

1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról